

OPEN ACCESS

*Corresponding author

Mohsin Arif Salih

mohsen.salih@uod.ac

RECEIVED :07 /05/2025

ACCEPTED :08/07/ 2025

PUBLISHED :15/10/ 2025

کاریگه‌رییا بنه‌ما و تایبه‌تمه‌ندیین ره‌خنا تیماتیکی بۆ ده‌ستنیشانکرنا تیمان د کورته‌چیرۆکین (ئیسماعیل هاجانی)دا

دێزین کمال نوری / پشکا زمانی کوردی، کولیژا زمانان، زانکویا دهوک، دهوک، هه‌ریما کوردستان، ئیراق
محسن عارف صالح/ پشکا زمانی کوردی، کولیژا زمانان، زانکویا دهوک، دهوک، هه‌ریما کوردستان، ئیراق

وشه سه‌ره‌کییه‌کان:

ره‌خنا تیماتیکی،

بابه‌ت،

تیم،

کورته‌چیرۆک،

ناقه‌رۆک،

پوخته

ره‌خنا تیماتیکی وه‌ک ئیک ژ رییازین ره‌خنا نوی هه‌ولده‌ت ب ریکا ب کارهینانا کلیلین ل به‌رده‌ست بگه‌یه‌ته واتایا راسته‌قینه یا ده‌قی، ئیک ژ ساخله‌تین ئه‌فی رخنه‌ی زنجیره‌کا ئه‌زموونان بۆ یه‌که‌یه‌کا دیارگری د کاری ئه‌ده‌بیدا دادریژیت و ل دویف ئه‌وان دیتان، بابته بۆ تیوره‌کا ب ریکوپیک ژ هزرین چیر ده‌یته گوه‌ورین، ژ به‌ر هندی تیورا ره‌خنا تیماتیکی گریدای سه‌ره‌لدا نا بابته‌کیه یی کو ب شیوه‌یه‌کی دیار د ده‌قیدا ره‌نگه‌فهدانا خو هه‌بیت، بۆ ئه‌فی مه‌به‌ستی بوچوونا ئاماره‌یی و دوباره‌بوونا بابته‌تان دکه‌ته بناغه و داکوکی ل سه‌ر دوباره‌بوونا به‌رده‌وام یا هزره‌کا زال دکه‌ت.

خالا گرنگ د ئه‌فیریدا ئه‌وه کو ئایه ئه‌م دئ شینین دیفچوونا ئه‌وان خالان که‌ین بین کو کاری ئه‌ده‌بی پیک ده‌ین و ئایه دئ شینین ژ پینخه‌مه‌ت گه‌هشتن ب واتایا کویر و مه‌به‌ستا کاری ئه‌ده‌بی چاقدیریا ئه‌وان گورانکاریان که‌ین، ئانکو فه‌دیتنا کود و په‌یفین سه‌ره‌کی، یانژی ره‌خنا تیماتیکی د شیت فه‌کولینا بابته‌تی (تیم)ی هه‌فشیوه‌ی فه‌کولینین ده‌قی بکه‌ت.

ره‌خنه‌گرین فره‌سی په‌یفا تیماتیک بۆ هه‌ر فه‌کولینه‌کی ئه‌وا کو تورا هزرین ب فشار د تیکستین نفیسه‌ریدا تاقدیکه‌ن، یانژی بۆ وئ هزرا زال د نفیسیندا ب کاره‌ین، ئانکو تیماتیکی واته وه‌سفکرنا ره‌گه‌زین کاریگه‌ره ب شیوه‌یه‌کی کو ل گه‌ل جیهانا راسته‌قینه و خه‌یالیدا بگونجیت، خواندنا تیماتیکی کاردکه‌ت بۆ مه‌به‌ستا تیگه‌هشتن و زانینا سه‌رچاوی داھینانی و مه‌به‌ستین ده‌قی و ده‌ره‌ینانا هزرا سه‌ره‌کی و په‌یاما

About the Journal

Zanco Journal of Humanity Sciences (ZJHS) is an international, multi-disciplinary, peer-reviewed, double-blind and open-access journal that enhances research in all fields of basic and applied sciences through the publication of high-quality articles that describe significant and novel works; and advance knowledge in a diversity of scientific fields. <https://zancojournal.su.edu.krd/index.php/JAHS/about>

پيشه کی :

رہخنا تیماتیکی، ئیکه ژ ئهوان تیورین رهنه بی بین کو ل گهل شه پولین پوستمودیرنیزمی سهرهلای، ئهف تیورا رهنه بی وهک کارفه دانهک ل دژی بونیدارگریه پهیدابوو و گرنگی ب فورم و پیکهاتی و نافه پوکئی دایه، ئانکو رهنه تیماتیکی گرنگیی ب نافه پوکئی ددهت، بهلی فورمیزی فراموش ناکهت، بهلکو کریه ریکهک بؤ لینگه ریانی ل واتاین فهارتی بین د ناف تیکستیدا، ئهوزی ب ریکا په یوهندی و گونجاندن و مه بهستداری و فهاهزتن و ئافاهی و راسته کرنین تیماتیکی، که واته ئه م دشین بیژین رهنه تیماتیکی ئیکه ژ ریباژین رهنه هیرمونوتیکی و وهسف و لیکدانی تیکهل ئیک دکهت.

کورتیه چیروکین (اسماعیل هاجانی) مه هه لیزارتن ژ پیخه مهت دیارکرن و فهدیتنا تیمین سهره کی، ئه وین دهسته لاتدار و زال د تیکستی ئه ده بیدا. وهکی تیما (داگیرکرن، خومه زنکرن، هیفی و ئومید، ریکهفت، ...) زیده باری گهلهک تیمین دیتر مه بین دهستنیشان کرین کو هندهک ژ ئهوان تیمان رهنه گهفهدانا باری ژیا نا نفیسه ری بخویه.

نافونیشانی فه کولینی: ئهف فه کولینه ل ژیر نافونیشانی (کاریه گریبا بنه ما و تاییه تمه ندین رهنه تیماتیکی بؤ دهستنیشان کرنا تیمان د کورته چیروکین (ئیسماعیل هاجانی) دا) یه.

گرنکیا فه کولینی: هه رهنه رهنه رهنه تیماتیکی دیفچوونا رامانین تیکستی ل سهر ئاستی په یف و رستان دکهت، بهلی پتر ته که زلی ل لینگه ریانی و دویفچوونا بابه تی دهسته لاتدار و زال دکهت، ب تاییهت ئه وئ سهرنجا نفیسه ری رادکیشیت و په یوهندی ب رهنه و ریشالین سایکلوزییه تا و یقه هه ی.

ئارمانجا فه کولینی: ئارمانج ژ ئه نجامدانا ئه فی فه کولینی ئه وه کو بشین هه ردوو جه مسهرین سهره کی (بابهت و تیم) ی ژ هه فدوو جودا بکه ی، چونکی ئهف هه ردوو جه مسهره گهلهک بین د نافئیکدا چووینه و ب خواندنه کا ئاسایی زحمه ته بهینه ژیک جودا کرن، بهلی ب ئه نجامدانا ئه فی فه کولینی دئ شین رهنه دین تیمی دهستنیشان کهن و هندهک ژ بنه ما و تاییه تمه ندین ئه فی بابه تی ئاشکرا و دیارکهن.

ئاسته نگی فه کولینی: ئاسته نگا سهره کی یا ئه فی فه کولینی، هه ردوو جه مسهر (بابهت و تیم) گهلهک نیزیکی ئیکن و گهلهک ژ فه کولهران هه ردوو یان بؤ ئیک تیگه ه و دهسته واژه وهک هزرا سهره کی، یان بابه تی سهره کی بکارهینا یه و تیکه لی ئیک کرینه، ئه فجا ئهف چه نده بوویه ئه گهری ئالوزی د دتیگه هشتنا بابه تیدا.

گریمانا فه کولینی: رهنه تیماتیکی د شیت فه کولینا بابه تی (تیم) ی هه فشیوه ی فه کولینین ده فی بکهت و د ئه نجامدا ئهف تیگه هه ب رهنه دین خو شیا به جهه کی مه زن و گرنگ دکیلگه هین بابه تگه رایدنا داگیر بکهت.

میتودا فه کولینی: ئهف فه کولینه ل دویف میتودا (وهسفی و شرؤفه کاری) هاتیه ئه نجامدان.

په یکه ری فه کولینی: فه کولین ژ پيشه کی و چار ته وه ران پیک دهیت، ته وه ری ئیک ژ تیگه ه و پیناسین رهنه تیماتیکی پیکهاتیه، ته وه ری دووی بنه مایین سهره کی بین رهنه تیماتیکی بخؤفه دگریت، ته وه ری سی بنه مایین فهلسه فی و ئیستاتیکی بین رهنه تیماتیکی بخؤفه دگریت، ته وه ری چاری پراکتیزه کهنه بؤ دهستنیشان کرنا تیمان د کورته چیروکین (اسماعیل هاجانی) دا، زیده باری دهرهینا چه ندين ئه نجامان.

1- تیگه ه و پیناسین رهنه تیماتیکی:**1-1- تیم وهک زاراف:**

زارافی تیم د بنه رتدا په یقه کا یونانیه ((له وشه ی (تیتینی tithenai) وه رگراوه که به واتای دانان، بابه تی دیالوک و گنفوگورن، تیرمان، پیکهینان، یان بابهت دیتن)) (سمایل: ۲۰۲۳، ۶). هه روه سان (تیم) پشکه که ژ رهنه نوی کو دهستپیک ل فرهنسا په یدا بوویه، ئهف ریبازه د خواندنا رهنه بییدا لینگه ریان و فه کولینی ل بابه تین نه گورای و فه گه راندنا هزری بؤ تیشک ئیخستنی ل سهر هه ماهه نگی جیهانا خه یالی ل گهل مه بهستا کویر یا نفیسه ری دکهت. ئه فجا ژ بؤ هندی کو ئه م ل ئه فی بابه تی بگه هین، پیدقیه ل دهستپیک فه گه رینه رهنه و ریشالین ئه فی بابه تی ژلایی زمانی و زارافه یقه:

نفیسه ر (جاکلین بیکوش) د فهره نگا خو یا په یفناسیدا، ئاماژی ددهت په یفا (them) کو ل چه رخی (۱۳) ب رامانا

بابهت- (Subject)، یان کهرسته، هزر، نافه پروک، کیشه، دایشه، دهات، پشتی هینگی ئەف په یقه پیشکهفت و ل چه رخی (۱۶، ۱۷) رامانا ئەزمونا قوتابخانی، وەرگیرانی وەرگرت، بهلی پشتی هینگی چوو دناف ستیرناسییدا ب تایبەت ل چه رخی (۱۷) و پاشی بهرەف زانستی موسیقی و زمانی ل چه رخی (۱۸) دچیت، پاشی د ئەفی سەرده میدا ل بهرامبەری وئ په یقا تیماتیک (tuematique) په یدا بوو (وعلیسی: ۲۰۱۷، ۲۰). فەرهنهنگا فرهنسی (لالاند)، دوو ههلبژارتان ددهته ئەفی بابەتی، بی ئیکی وەک بابەتەکی دەرکهفیت بو هزرکرن و پیشکهفتن و دانوستاندنی و یا دووی، ئەم وەک بوچوونەکی دبیین ل گەل لایەنی پیشکهفتنی ئەو د لایەنی ئیکیدا مه دیتی(بلوحي: ۲۰۱۱، ۸۴). ههروهسان د فەرهنهنگین فرهنسیدا ل بهرامبەر واتایا تیم هندەک زاراقین دیتر دهینه بکارهینان و ب دیتنا ئەوان ههردوو زاراقین (object, theme) د زمانی فرهنسیدا هه مان و اتا یا هە، بتنی ژیدەری په یدا بوونا ئەوان د جیاوازن، ئانکو (them) په یقه کا یونانی، و (object) په یقه کا ئنگلیزییه و ل بهرامبەری وئ دهیت کو رامانا وئ ژی هەر تیمه، چونکی دبیت ببیته بابەتی هزرکرن و رامانکرنی(حسن: ۱۹۹۰، ۳۷).

هه رچهنده ئەف زاراقه ب دیتنا (دومینیک مینغینو) هه قوواتا په یقا ئینگلیزی (topik) یه کو بنیاتی واتایی بی مه زنه و د چارچوئی رهخنا (تیم) یدا یا هاتیه دیارکرن و بشیوی توره کا واتایانه، یان رهگه زهکی واتایی بی دوو باره کرییه ل دهف هه ر نفیسه رهکی، یان هه ر بهرهمه کی(وعلیسی: ۲۰۱۷، ۱۸). د رهخنا عه ره بیدا زاراقی (تیم) ل دویف فەرهنهنگا (لسان العرب یا ابن منصور) ب رامانا (وضع) ئانکو دانان یا هاتی، یانژی مروّف تشتهکی قه شیریت و نه بیژیت، که واته بابەت بی هەهلی بی قه شارتی و دیارنینه، بتنی د میانا بلندکرن ویدا دیار دبیت، ئانکو ب ریکا دیارکرن و ئاخفتنی(جمال الدین: ۴۰۱).

د رهخنا نویدا نفیسه ر (سعد علوش)ی زاراقی (بابه تییبون) د په رتوکا (النقد الموضوعاتی) - رهخنا بابە تییبونیدا بکارهینایه و ههروهسان زاراقهکی دیتژی بکارهینایه ئەوژی (تیم) ه کو ههردوو ب هه مان و اتا بکارهاتینه، هه وهسان د فەرهنهنگا خو یا رهخنه بیدا ئامازی پی دکه ته گوره پانا رهخنه یی و دبیزیت : ته رزهکی سروشتی و ب رامانه ، بهلی د فەرهنهنگا (الوسیط) دا په یقا (بابەت) ئەو کهرسته یه ئەوی ئاخفتنکه ر نفیسه ر، ئاخفتن و نفیسینا خو ل سه ر ئافا دکه ت (عبدالنور: ۱۹۸۴، ۲۷۲). ئانکو (بابه تییبون) و (بابەت) دوو تشتین ژیک جودانه. د فەرهنهنگا (معجم المصطلحات الادب) دا بهرامبەر زاراقی (them) په یقین مه بهست (الغرض)، بابەت (الموضوع)، کیشه (القضیه) بین بکارهاتین(وهبه: ۱۹۷۴، ۵۶۸).

د رهخنا کوردیدا گه له ک جاران نفیسه ر و رهخه گرین کورد ل دهمی بکارهینان و وەرگرتنا زاراقهکی رهخنه یی کو ئەگه ر ئەو زاراق د زمانی کوردیدا نه بوو، ل ئەوی دهمی ئەو هه ول دهن زاراقی وهکی خو وەرگرن، وەک زاراقین (کلاسیزم و پومانسیزم و پالییزم...). ئەقجا هه ر کا چه وا بابەتی (تیم و تیماتیک) ل دهف پوژتافا و عه ره بانژی پتر ژ زاراقهکی هاتییه بکارهینان. د رهخنا ئەده بی کوردی ژیدا هه مان حاله ت ل بهر چاف دکه فن و نفیسه ر و رهخنه گرین کورد دهه فرا نین ل سه ر بکارهینانا ئیک زاراق بو (تیم)ی.

نفیسه ر (یادگار له تیف) ل بهرامبەر رهخنا تیماتیکی زاراقی (رهخنا بابەتی) بکارهینایه و ل بهرامبەر ب زمانی ئنگلیزی یا نفیسی (thematic criticism) واته رهخنا تیماتیکی(شاره زووری: ۲۰۱۵، ۳۰۷). ههروهسان (عبدوللا سهراج)ی ل ته نشت زاراقی تیم - (theme) په یقا (نافه پروک) یا دانای و ب دیتنا وی د بیژیت: ((ناوه پروک theme, له زمانی کوردیدا زاراو هکی پر به پیستی بو دیاری نه کراوه، هه ندی به(بابەت) و هه ندیکی تر به (ناواخن) ئامازهی بو دکه ن)) (عبدوللا سهراج: ۲۰۰۷، ۱۷). بهلی ب دیتنا (دلان عوسمان)ی ((تیم: ئەو بابەته گشتگیر و بیره سه ره تاییه نییه که پیش نویسی کورته چیرۆکیک لای چیرۆکنووس دروست بووه، چونکه سه ره تا ئەو بیره (ئیساتیکا و هونه ریتی) تیدا نییه، به لکو تیم (بیری سه ره کی) یه له نیو کاریکی هونه ری که سه رانه ری چیرۆکیک داگیر دهکات، وه هه ر خوینه ریکیش له دیدی خو یه وه به شیوه یه ک ده خوینیتته وه)) (عبدالکریم: ۲۰۱۴، ۲۰۹). ههروهسان (نه وزاد احمد ئەسود) د فەرهنهنگا (زاراو هکانی ئەدهب و زانسته مرو قایه تیه کان) دا، زاراقی (بابەت) ب (تیم)، یان (تیم) بناف دکه ت و ((به و اتا (جه وهه ری) بابەتی)، یان (مانایه کی دیارکراوی زال له نیو بابەته که)، یان (فیکری جه وهه ری) دی)) (ئەسود: ۲۰۱۵، ۱۴۱). هه ردیسان د (فەرهنهنگا

شیکارانه‌ی زاراوه‌ی ئه‌ده‌بی‌دا، ل به‌رامبه‌ر زارافی (تیما)، (تیم)، یان (واتای سهره‌کی) بکارهاتیه (سه‌جادی و مه‌حمودی: ۲۰۰۴، ۶۸). به‌لئ (ئه‌حمده مه‌لا) ی ل به‌رامبه‌ر زارافی میتودا تیماتیکی زارافی (بابه‌تگه‌رای) بکارهینایه و ب دیتنا وی ره‌خنا تیماتیکی ((هه‌ولدانیکه بۆ خسته‌نه‌رووی سهرجه‌م ئه‌و بنه‌مایانه که ده‌قی لئیکهاتوه، له ریگای ئه‌م بنه‌مایانه‌وه له بیرکردنه‌وه و دونیای هه‌ستی خاوه‌نه‌که‌ی، واته نووسه‌ره‌که‌ی تیده‌گه‌ین.)) (مه‌لا: ۲۰۱۲/۸/۹، ۳). هه‌روه‌سان (نه‌سرین ره‌ئوف سمایل) بۆ ئه‌قی مه‌به‌ستی زارافی (تیماتیک) بکارهینایه (سمایل: ۲۰۲۳، ۶). به‌لئ ب دیتنا مه بکارهینانا زارافی ره‌خنا (تیماتیک) باشته‌ره، چونکی (بابه‌تیوون)، یان (بابه‌تگه‌رای) مه پتر ب بابه‌تیغه‌ گریده‌ت و هه‌روه‌سان ب ریگا زارافی (تیم) ی ئه‌م دشین پتر ئاریشا ئه‌قی بابه‌تی چاره‌سه‌ر بکه‌ین.

1-2- تیم وهک تیگه‌ه

تیگه‌ه‌ی تیماتیکی تیگه‌ه‌ه‌کی به‌رفره‌هه و هه‌ر رابه‌ره‌کی ل دویف فه‌لسه‌فه و تیگه‌ه‌شتنا خۆ، خواندن بۆ دکه‌ت، ئه‌ف ریبازه د باوه‌شا فه‌لسه‌فا دیارده‌گه‌راییا فه‌یله‌سوفی ئه‌لمانی (ئه‌دموند هوسرل) دا هاتیه دامه‌زراندن. ئه‌ف چه‌نده بۆ ژیده‌ره‌کی ریخوشکه‌ر بۆ (گاستون باشله‌ری)، کو هزرین خۆ بۆ دانانا تیگه‌ه و زارافی ره‌خنا تیماتیکی دارپژیت و پشتی وی چه‌ندی گه‌شه‌کر ب خۆفه دیت و هه‌ر ژ سالین (۶۰) ان ژ سه‌دی بیستی د که‌شه و ژینگه‌ه‌کا ره‌خنا فره‌نسیدا پیشکه‌فت (وغلیسی: ۲۰۰۷، ۱۴۷).

ره‌خنا تیماتیکی فه‌کولینا بابه‌تی (تیم) ی هه‌قشیوه‌ی فه‌کولینین ده‌قی دکه‌ت. د ئه‌نجامدا تیگه‌ه‌ی تیمی جهه‌کی مه‌زن و گرنگ دکیلگه‌هین بابه‌تیدا داگیر کر، (عبدالکریم حسن) دبیزیت: ((بابه‌ت ئه‌و بنه‌مایه یی کو هه‌می تیگه‌هین دامه‌زراندنا ریبازا تیماتیکی ل سه‌ر کۆم دبن)) (حسن: ۲۰۰۶، ۴۵). ئه‌ف زارافه ب چه‌ند واتاین هه‌قواتا ده‌یت وهک (بابه‌ت، مه‌به‌ست، ته‌وه‌ر، هزرا سه‌ره‌کی، نا‌ف و نیشان، هانده‌ر و نا‌فهند) (حمداوی: ۲۰۱۵، ۷). ئه‌قجا تیگه‌ه‌ی بابه‌تی رامانا واتاین هه‌لده‌گریت کو (ریشارد) ی جیاوازی دناقه‌ه‌را دوو واتایاندا کریه (واتایا ئاشکرا و واتایا فه‌شارتی) و ئه‌رکی ره‌خنا تیماتیکی فه‌دیتن و دوزینه‌یا واتایا فه‌شارتییه د ده‌قی ئه‌ده‌بیدا کو د ده‌مه‌کیدا واتا یا هه‌ی و پیدقیه ل سه‌ر ره‌خنه‌گری ئه‌وی واتایا کویر و دویر دیاربه‌که‌ت (شرقی: ۲۰۱۹، ۸۸).

تیگه‌ه‌ی تیم یانژی (them) د فه‌کولینین ئه‌ده‌بی بین تاییه‌ت ب چیرۆک و رۆمان و شانۆنامه‌بیدا بکارده‌ین و ب واتایا جه‌وه‌ری بابه‌تی ده‌یت کو ل گه‌ل بابه‌تی بخۆ یا جیاوازه، به‌لئ دشیت د نا‌قه‌رۆکا چیرۆکی، یان رۆمانیدا بابه‌ته‌کی فه‌گیریت، چونکی تیمه ئه‌سلئ مه‌به‌ستی و بناغه‌یی مه‌ره‌می و بنیاتی بابه‌تی ده‌ردنئخت (ئه‌سه‌ود: ۲۰۰۶، ۶۹).

1-3- پیناسه‌یین (تیم) ی

بابه‌تی، تیم، یانژی هزرا سه‌ره‌کی یا بابه‌تی، ب گه‌له‌ک ره‌نگ و شیوا پیناسه بۆ هاتیه کرن، ژبه‌ر به‌رفره‌هیا بابه‌تی و هه‌روه‌سان هه‌ر رابه‌ره‌کی و نفیسه‌ره‌کی دیتنا خۆ بۆ ئه‌قی بابه‌تی دیارکریه و ل دویف تیگه‌ه‌شتن و فه‌لسه‌فا خۆ شروقه‌کرنا ئه‌قی بابه‌تی کریه. (جان پول ویبر) دبیزیت: ((تیم ئه‌و شیوازه یی کو ئیک ژ بیرهاتنیت زارۆکینی د بیردانکا نفیسه‌ریدا بجه‌ ده‌یلت)) (برجیز: ۱۹۹۷، ۱۳۸). ئه‌فه داکوکی ل ئه‌وی چه‌ندی دکه‌ت کو کاریگه‌ریا ده‌روونی ئه‌وا بوویه ئه‌گه‌ری په‌یدا بوونا هزرا دوو دلئ د میتشکی داهینه‌ریدا و ل سه‌ر شیوازی نفیسنین ئه‌ویدا زال دبیت. خواندنا تیماتیکی کاردکه‌ت بۆ ده‌رهینانا هزرا گشتی، یان په‌یاما زال ژ ده‌قی، یان کارئ ئه‌ده‌بی. (بوچوونا تیماتیکی، بنتی دشیت هزرا زالا بابه‌تی سه‌ره‌کی ده‌ربخیت. پشتی ده‌ستپیکرن ژ خواندنا لاهه‌کی بۆ خواندنا سه‌ره‌کی. ئه‌وژی ب ریگا هه‌لوه‌شاندا ده‌قی ئه‌ده‌بی بۆ کیلگه‌هین فه‌ره‌نگی و خسته‌یین واتایی بین ئاماری بۆ دانه‌نیاسینا په‌یف و ده‌سته‌واژه و وینه‌یین دووباره‌کری د ده‌ق و کارئ داهینه‌ره‌نا (حمداوی: ۲۰۱۵، ۴)

فه‌کوله‌ری عه‌ره‌ب (سمیر حجازی) دبیزیت: ((بابه‌ت، یان تیم ئه‌و شیوازی ئه‌ده‌بییه یی کو بشیوه‌یه‌کی راسته‌وخۆ، یان نه راسته‌وخۆ، یانژی ئه‌و هزرا سه‌ره‌کییه یا کو داهینه‌ری قیای ده‌ربیرینی ژئ بکه‌ت، هه‌روه‌سان ئه‌و ره‌گه‌زی سه‌ره‌کییه ئه‌وی د فه‌کولینین سوسیۆلۆژی، یان ده‌روونیدا ده‌ینه‌ بکارهینان)) (حجازی: ۲۰۰۱، ۱۳۸). دیاره کو هنده‌ک جارن

دوروبهر و ژینگه‌ها نفیسهری کاریگه‌ریی دکه‌ته سهر هزرا وی و ئەف چهنده دبیته ئەگه‌ریی هندیی کو ره‌نگه‌دانا وی دناف به‌ره‌میدا په‌یدا بیت و ببیته شیوازه‌کی دیار د ناڤدا، ئەفجا ناڤه‌رۆکا وی د ناڤ میشکی نفیسهریدا دزفریت و د ئەنجامدا هه‌ول ددهت ب ریکا هه‌ست و سوزین خۆ وینه بکهت، ئانکو (بابهت، یان تیم: ئەو ناڤه‌رۆکه ئەوا د میشکیدا هه‌ی، واته بابته یان تیم ئەوه، ئەوی گریڤای ب هه‌ست و سوز و وینه‌یین هزریقه و نه مه‌رجه‌ژی ب تشته‌کیقه به‌یته گریڤان یی کو دجیهانا مه‌ دا هه‌بیت، هه‌روه‌سان بۆ بابته‌ی ناخفتنی ئەو کهره‌سته‌یه یی کو فه‌کولینی بشیوه‌یه‌کی زاره‌کی، یانژی نفیسی ئەنجام ددهت، وه‌کی ئەم بیژین: بابته‌ی رۆمانی، بابته‌ی گه‌نگه‌شی، بابته‌ی سمیناری (...)(عبد النور: ۱۹۸۴، ۲۷۲). که‌واته بابته، یان تیم ئەو هزرا بنه‌رتییا یا نفیسهرییه، یان کیشه‌یه‌کا گشتیه‌ی ئەوا کارئ ئەده‌بی به‌رگریی ژئ دکه‌ت. ئەفجا (تیم) د ده‌قیدا خالا بنه‌رتیه و ب ریکا هه‌ست ب هه‌بوونی د ده‌قیدا تیدیه‌ریت و ئاشکرا دبیت(برجیز: ۱۹۹۷، ۱۱۳). که‌ واته ره‌خنه‌یا تیماتیکی بۆ ئاماژه‌پیکرن و ده‌رئخستنا واتایا فه‌شارتی و ناڤه‌رۆکا ده‌قی ده‌یته بکاره‌ینان، ئانکو ب ئەوی واتایی تیمی ده‌یت، ئەوا نفیسهر بۆ دچیت و ل گه‌ل هزرا سهره‌کی یا نفیسهری دگونجیت.

۲- بنه‌مایین سهره‌کی یین ره‌خنا تیماتیکی:

۲-۱- بابته:

بابته بنه‌مایه‌کی سهره‌کیه و هه‌می ئەوان چه‌مکان بخۆفه دگریت ئەوین دگه‌نه ئیک و ریبازا خواندنن دادمه‌زینن، به‌لی ل سهره‌رای هندی (هه‌ر به‌رده‌وام وه‌ک چه‌مکه‌کی کیشه‌دار و پیژیه‌ی دمینیت و کونترولکرن و پیناسه‌کرن وی یابزه‌حمه‌ته و هه‌روه‌سان چه‌مکی وی ژ ره‌خنه‌کی بۆ ئیکا دیتر ب گوره‌ی ئاراسته و بیروبوچوونین هه‌ر ئیکی یا جیوازه‌)(عبدلی: ۲۰۲۰، ۶۷). ژبه‌ر ئەفی چه‌ندی ئەم نه‌شین ب هویری پیناسه‌بکه‌ین، ره‌نگه ئەف کیشه ئەگه‌ری زه‌حمه‌تیا دیتنا پیناسی بیت، به‌لی بۆ ره‌خنه‌یا تیماتیکی درسته ژ هه‌ر په‌هنده‌کی سهره‌ده‌ریی ل گه‌ل ئەفی کیشی بکهت، وه‌کو پیشتر مه‌ ئاماژه‌ پیدای، به‌لی ل سهره‌رای هندی ئەم دشین خۆ ب پیناسا (جان بیر ریشاری) سنورداریبکه‌ین کو ب دیتنا وی ((بابته: بنه‌مایه‌کی ریکخستی یی هه‌ستپیکریه، یان دینامیکه‌کا ناخۆبیه، یان تشته‌کی چه‌سپاندیه‌ی د بیکه‌ینان و ریزکرنیدا ریکی ب ریکخستنا جیهانا دوروبهر ددهت. خالا گرنگ ده‌فی بنه‌ماییدا د ئەوی نه‌ینیدا خویادبیت، ئەوا بشیوه‌یه‌کی فه‌شارتی ل ژیر چه‌ندین شیوه‌یان هاتیه نفیسین و مه‌به‌ست ژئ ئاشکراکرنه، ب ئەفی چه‌ندی، د ریبازا تیماتیکیدا بابته ئارمانجا سهره‌کی و خالا ته‌وه‌ری و ناڤه‌ندییه)) (حسن: ۱۹۹۰، ۳۸). ئانکو بابته ئەو خاله ئەوا کو گه‌هشتن ب ریکا هه‌بوونا بلند یا ده‌قی دروست دبیت. هه‌ر ره‌خنه‌گره‌کی تیماتیکی ده‌له‌بژارتنا بابته‌ی خۆدا ل سهر بنه‌مایه‌ی ناڤه‌رۆکی، یان رۆخساری په‌نایی ده‌ته به‌ر لیکدانا عه‌قلی خۆ. بابته دکاری ئەده‌بیدا ئیکه ژ یه‌که‌یین واتادار، هه‌ر ئیک ژ جورین وی یین ئاماده‌بووی بکاریگه‌ریین جودا جودا دناڤدا ب هنده‌ک ره‌هندا دناسیارن(برجیز: ۱۹۹۷، ۱۱۳).

ئەف چهنده بۆ مه‌ دیاردکه‌ت کو چه‌مکی ده‌قی ب ریکا به‌لگه‌یین ده‌قی د جیهانا ده‌ربرینا نفیسهریدا ئاماژا هه‌بوونی دکه‌ت. ئەف ره‌خنه‌یه ژ پرهنسیپی دووباره‌بوونا په‌فی ده‌ربازدبیت ژبه‌ر هندی دبیزنی نیشاندەر، یان (به‌ایی ستراتژی یی بابته‌ی، یان جه‌ی وی یی به‌رجه‌سته‌کری)، ئەفه هه‌می ب ریکا کومه‌کا په‌یوه‌ندیان ئەوین کو تیکست ده‌هینیت، ب تایبته ئەو په‌یوه‌ندیین په‌یوه‌ندی ب هوشیاریه‌یه هه‌ی.

بابته ئەو پرهنسیپی یی هه‌می چه‌مکین دامه‌زراندنا ریبازا تیماتیکی تیدا کومدبن و ره‌نگه ئەف چهنده زیده‌کرنه‌ک بیت بۆ ئاماژه‌کرنی ب وی چه‌ندی کو بابته ل فیریدا بتنی یی ب بابته‌یه‌ په‌یوه‌سته، یان بابته دناڤ چه‌مکین دیترا ب پلا ئیکی ده‌یته دانان.

۲-۲- دال و مه‌دلول:

ئەف دوالیزمه بۆ (سوسیر) فه‌دگه‌ریت، به‌لی ئەو پیشنیاره یاکو ره‌خنا تیماتیکی کاریگه‌ری ل سهر هه‌ی، بابته یی گریڤایه ب ئەوی تیگه‌هشتنی یاکو (یالمسلیف)ی ژده‌رفه‌ی تیگه‌هشتنا (سوسیر) دانای، ئەوژی کو زمان شیوه‌یه، نه‌کو تشته‌کی مادیه، به‌لی (یالمسلیف)ی پیشنیارا چوار قولی کر، دا ته‌وه‌رین ده‌ربرین و ناڤه‌رۆکی ژیکجودا بکهت. (شیوی)

گوهرین، ژبەر هندی پەرخەنگەر دخواندا دەقیدا دقیت ل دویف ئەوان دیران، یان واتایین پەسەن و مەبەستا شاعیری بگەریت(عزام: ۱۹۹۸، ۲۳). پەرخەنگەر (ریشار) ژ پەرخەمەت پەرخەنگەر واتایا بەرەمەت ئەدەبی پەنایی بۆ گووتنان دەت، (زاراڤی گووتن، زارافەکی فەلسەفییە ئەوژی ب پامان هندییە کو فەلسەفە ل دەف ریشاری ب پەرخەنگەر یا گریدایە. ئەفجا ریشار بۆ پۆلینکرنا واتایا بەرەمەت ئەدەبی پەختبەستنی ب گووتنان دکتە)(حسن: ۱۹۹۰، ۴۶). بینگومان (هەر تەشتەکی خزمەتا واتای بکتە دبیژنی گووتن، پۆلینکرنا واتای ل دەف ریشاری ب پامانا دانانی د ناڤ گووتناندا دەیت، هەر گووتنەکزی کۆمەکا گووتنن هەڤواتا بخۆفە دگریت و دشین ل گەل ئیک جە گوهرینی بکن)(حسن: ۱۹۹۰، ۴۶). د ئەنجامدا واتایا پەسەن، یان یا مەبەست بەدەستفە دەینن.

۲-۵- ئاشوپ:

چەمکەکی سەرەکییە و پەختەفانەکی مەزنە د بنیاتنانا پەختەفانەکی. خەیا ل گەل چەمکین خەونی و هەستاری و وینە و هزری کۆم دین، ئەوین نەفسەر د ئافاکرنا جیهانا خۆ یا داھینەراندە و د شیوی دەرشتن و کۆمکرنا بابەتین خۆدا پەختبەستنی ل سەر دکتە.

ل دەف (ریشاری) چەمکی خەیا ل گەل هەر دوو چەمکین (خەون و ئامادەبوون) پیکفە بنیاتی کاری پەختەفانەکی پیک دەینن. هەماھەنگی دناقبەرا ئەفان هەرسی چەمکاندا (خەیا، خەون و ئامادەبوون) ب ئەفی شیوہییە، (د ئاستی خەونیدا شاعر هەولەدەت گرنگی ب کیشا ئامادەبوونی بەدەت و د ئاستی ئامادەبوونیدا خەون وینەکی ژئ وەردگریت ژ پەختەمەت ئافاکرنا خەیا ل)(حسن: ۱۹۹۰، ۶۱).

ئەم دشین جورین خەیا ل دەف ریشاری ب ئەفی پەختەفانەکی ژیک جودا بکەین، (خەیا ماددی، خەیا لافینی، خەیا ل هەستی) و چەقین هەمیا ژ ئیک سەرچاوەنە ئەوژی (جیهانە)، هەر وەکی (ریشار) دبیژیت: ((ژبەرکو خەیا ل ژ جیهانی هاتیە و بۆ جیهانی دزقریت و لیکگریان ل ئافاکرنا وینە ب دووبارە ئافاکرنا وئ دبواری هەستەریا)) (حسن: ۱۹۹۰، ۶۱).

پۆلینکرنا ل سەر ئامادەکردنی ب چەمکی خەیا ل، زیدەتر بەلگەپە ل سەر پەختەفانەکی، چونکی ئەفە ریککی ب تەماتیکان دەت کو ژ وینەکرنا ئەرکی ناخی مروۆفی دویر بکەف ب بەرچاڤکرنا ئەوی چەندێ کو هەر کەسەکی هەندەک شیانیان داھینەر و ژبەتی هەنە(برجیز: ۱۹۹۷، ۱۰۵).

پەختەنگەر (باشلار) د پەرتوکا (ئەستاتیکا جە) دا وەسا دبینیت کو خەیا ل جیهانا تاییەت یا هونەرەندی ریکدئیکت، چونکی دیاردا هەبوونییە. (وینەپەکی سادە، ئەگەر نۆی بیت، شیانیان هندی بین هەین هەمی جیهانی ئاشکرا بکت، چونکی بەرەوام جیهان د گورانکاری دایە، ب تاییەت ئەگەر د پەنجەرە خەیا لیدا تەماشە بکەین)(برجیز: ۱۹۹۷، ۱۰۵).

هەر وەسا (ریشار) کۆمەکا زاراقان بین وەکی (موزەخانە خەیا ل) و (پۆلینکرنا خەیا ل) و (بواری خەیا ل) ب (دیمەن) ناڤ دکتە، هەمی گووتن و بابەت د خزمەتا دیمەنیدانە و ل سەر بنەمای و اتایان بکار دەینیت. د ئەوی فەکو لینیدا ئەوا ل سەر پومانسیزمی دبیژیت: ((پەختەفانەکی د پیکاری ب چەند فۆرمەکین کۆمکری وەک: شیوین بابەتی، فۆرمین ناڤەڤوکا دەرکری ل تومارگەیا دەولەمەندیا خەیا ل پومانسیزمی، تومارگا جیهانا هەستی، یان جیهانا خەون، ل دویف پیرەوی واتایا پەسەن دکتەفیت)) (حسن: ۱۹۹۰، ۶۶)

۲-۶- پەپوہندی:

پەپوہندی، یان خیزانا زمانفانی ئیکە ژ گرنگترین بنەما و تیگەهین میتودا تەماتیک و ب تاییەت ل دەف (ریشاری)، چونکی جەیی باوەرینی بۆ دیارکرنا بابەتان، (بابەت بنەمایەکی ریکخستی یی بەرچەستەکریە و خالا هەرە گرنگ د ئەفی بنەماییدا ئەو وەکەفی و گونجاندن یا فەشارتیە، ئەوا حەز دکتە لژیر چەندین پەردا دا خۆ ئاشکرا بکتە)(حسن: ۱۹۹۰، ۴۷).

ل دیف ئەفی پیناسی چیدبیت ئاریشا ئاشکراکرنا پەپوہندیان د ناڤەرا تیکستین ئەدەبیدا یا گریدای ب نیاسین و زانینا

په یوه دنیا څه شارتی بیت، نهوا گریدانې د ناقبهرا په کپین تیکستیدا دروست دکته و تیکستی د ناف کویراتیا نه فی تیکستیدا و ل دوپکهفتنا ته فنی وئ کو نهوئ بنیات و سیسته منی ناقخوی و بابه تی ئاڤا دکته. کار بتی ب پشته ستنی ل سهر ناقه روکا هزارا ئاشکهرا و ب سهر فیه خو نارووستیت، به لکو ل سهر بنه مایې پرؤسیسا پینکه گریدانا نه زمونین جورا و جور بین داهینه ری، یان نفیسه ری د لیکدان و پویبریونیدا دوودی ل ناقبهرا نه وان تیکستین به رهم دئین کو زور ب ساده ی نهو نه زموننا وی یا ژیانیه کو د هشیاری و هروهسان جیهانا وی یا خه یالیدا دردکه څیت. (ریشار) دبیزیت: ((نابیت هیچ جودابوونک د ناقبهرا نه زمونین جورا و جورین ئیک مروئیدا هبیت، چ گریدایی دلدارین، بیرهاتن، ژيانا ههستداری، ژيانا هزری بیت. نهو بیاڅه پتر ژ ههڅوو دجودانه، به لئ هه مان شیوه بین تیدا ههین)) (عبدلی: ۲۰۲۰، ۸۰).

۷-۲- راسته کرنین تیماتیکي:

دهما تیکستین نه ده بی دروست دبن، پیکهاتا بنیاتین وان ل سهر راسته کرنان دروست دبن، نهوین ب شیوه په کی به رده وام تیماتیکي به رهم دئین، چونکی ههر بابه ته ک ژ کاکله کی پیک دهیت و تیکستی نه ده بی ژ وی دردکه څیت، نه څجا راسته کرنان پیدفی ب رهنکه دانا دیمه نین هه څشیوه هه یه و ژ نه گهری گوهورین و گورانکاریان د بابه تی سهره کیدا جیدبیت نهو بابه تی، یان تیمی ژ دایک بووی یی جیواز بیت، به لئ د جهوه ر و کویراتیا خودا ههر یی نیزیکی وی بابه تی، چونکی ل دویمه کی بؤ بنیاته کی ب هیز کو نه وژی بابه تی سهره کیبه هه دگهریت. (ویبر) د بینیت (راسته کرن بابه ته ک ب شیوه په کی به رهم دهیت و هروهسان ههر بابه ته ک دشیت یی جیواز بیت، یان ل دویف لیکچوونی یی راسته کری بیت، چونکی هه مان لیکچوون دبیته بابه تی بواره کی دیتر یی کو گورانکاری ب ناوایه کی نه راسته و خول په یوه ندیین ل گه ل بابه تی سهره کی یی ئیک کرین) (عبدلی: ۲۰۲۰، ۱۲۸ - ۱۲۹).

۸-۲- ههستی:

ههست چه مکه کی گه له ک گرنگه و بناغه کی ماددی پیکه نیت و کاری داهینه رانه و په خنه یی ل سهر ئاڤا دبیت، ژبه ر هندئ (نه څ په خنه یه ته که زئ ل پلانا ره سنا دهستیکی دکته و ههر څه کولینه کا تیماتیکي دڅیت ب زندی څه گهریت و خالا دهستیکی په یدا بکه ت) (برجیس: ۱۹۹۷، ۱۰۶).

ژ هه ژیه دبیزین کو تیم بنه مایه کی ریخستی و ههست پیکریه، نه څجا یا روون و ئاشکرایه کو تیماتیک د څه کولینین خودا گه له ک دیچوونا ههستی دکهن. چونکی (تیماتیک گه له ک داکوکی ل سهر وینه و ئاستین ههستی د قوناغا ئیکي یا پیکه نینیدا دکهن، د فیریدا ل تومارکنا روناهیی و هه بوون و دیمه ن و که رهسته و دنگ و کومه کا سالوخته تان، یان ژ نه گهری کاریگریا نه وان دهقی دورژین و دیار دبن. نه څجا نه څ بابه ته ب ئارمانجا دووباره ئاڤا کرنا ژیانامه کا دیارگری یا کو نفیسه ر یی رابووی پینکه گریددهن) (ابو منصور: ۱۹۸۵، ۱۹۳)

تیکه هه ههستی گرنگه کا زور د رهخنا (ریشار) یدا یا هه ی، چونکی ههستیاری بنه مایه کی ماددی پیک دهینیت، د نه جامدا کاری په خنه یی و کاری داهینه رانه ل سهر جینه جی دکهن، ژبه رکو تیم بنه مایه کی ریخه ری یی ههستیگریه، رهخنا تیماتیکي گرنگه کا مزن ب کریارا دیتنی ددهت (باشلار) دبینیت کو دیتن پرهنسیپه کی گه ردوونیه، (روسیه) د پهرتوکا (چاف گه هشته ئیک) دا زنجیره کا څه کولینان بؤ (دیمه نی ئیکه م ته ماشه کرن د رومانیدا) ته رخان کرن، ههروهسان (ستاروبنسکی)، (چافی زیندی) ب پرؤسا رهخنه په خشیه (برجیس: ۱۹۹۷، ۱۰۲).

چه مکی ههست ب واتایا گشتی ((نهو شیانه یا کو هاریکاریا مه دکته، ههست بکه یی و به رسفدانه رین کاریگریه بین ههستان بین، ههستیاری زیده تر ئامازئ ب لایه نین سوزداری دکهن)) (التونجی: ۱۹۹۹، ۳۳۶).

۹-۲- گونجاندن:

دانانا په گه زین دهستیپشخه ر کاری نه ده بیدا و په یوه ندیین د ناقبهرا نه واندا، دبنه نه گهری بدهسته هینانا هه څشیوه یی و گونجاندن د ناڤا نه فی کاریدا. نه څه ب ریکا (کیشانا کومه کا په گه زان رهنکه ددهت، نهوین بؤ څه کولینا خو وهک

سیستەمەکی ھەماھەنگی خودان تاییبەتمەندی پیشکیشکری(حسن: ۱۹۹۰، ۷۱). واتە ئاشکراکرا ساخەلتین نەدیار و ھەقشێوھە دکاری داھینەرەنەدا ب راما نا و اتایان دەیتە دیتن.

رەخنا تیماتیکی د کاری ئەدەبی یی داھینەریدا پشتگیریا بنەمای گونجاندنی دکەت، (گونجاندن کاردکەت بۆ ئافاکرا تیکستەکی پتر تەفکر و ھەفکر کو پتر پەیوھەندی د ناھەرا وەرگری و بەرھەمھینەری و تیکستیدا پەیدا بکەت)(محسن عارف صالح، ۲۰۲۰، ۱۲۳)، بیگومان تیم ژ پیکھاتا ھزرین لاوھکینە ئەوین دناھەرا خودا بۆ پیکھینانا تیمی سەرھەکی پوی ب پوی ئیک دبن، ئەفجا دچوارچوئی تیمی سەرھەکیا، جورین لاوھکی بزافی بۆ پیکھینانا تیمەکا بەیتر یا خودان تاییبەتمەندی دکەن کو بشیت ھەمی بابەتان بخۆفە بگریت.

ل سەرباری ئەقی چەندی (نقیسەر و شاعر ب شیوازەکی زانا و ھشیار و ھەف ئاواز و گونجای و ھەقشێوھە پەیفان ھەلدبژین، ئەفەژی دبیتە ئەگەرئ ئاسانکاری ب بەردەوامیونا خواندنی، ئەوا ب ریکا گونجاندنی پەیدا بکەت و ھەرھەسا جوانکاریەکا زۆر ب فۆرمی شیعری دەخشیت)(التونجی: ۱۹۹۹، ۲۲۳).

۱-۲- پرۆژە و مەبەستداری و ھشیاری:

پرۆژە تەفەھە لایەنین ئەزموونا داھینەرەنە بین پچای کومدکەت و ژلای داھینانفە ئیکدگرن، ئەفەژی (ئیکە ژ رەگەزین گرنگ بین کو تیگەھی ھەقشێوھەیی دکاری ئەدەبیدا پشتبەستنی ل سەر دکەت و د نقیسینیدا ژ قورخکاریا (احتکار) ئەزموون و زمانی تازە ژدایک دبیت، رزگاردبیت)(حسن: ۱۹۹۰، ۹۴). ئانکو ب کورتی رەخنا دکاری ئەدەبیدا ئەکۆلیننی د پرۆژەیدا دکەت. رەخنا تیماتیکی ئەدەبی ب ئەزموونەکا روحی بۆ ھشیاریا داھینەری ئەدەبەری، ئەوا کو ب ھشیاریا خودی دەست پێ دکەت، (ھزرا سەرھەکی یا ئەقی رەخنی ئەوھ کو ئەدەب بابەتەکی ئەزموونی بیت زیدەتر ژ ھندی کو یی مەعریفی بیت و ئەف ئەزموونە خودی جەوھەرەکی پوھییە)(برجی: ۱۹۹۷، ۹۶).

ل دور ئەقی چەندی (جان روسی) دبیت: ((بەرھەمی ئەدەبی بەری کو بەرھەم و دەربرین بیت، ئامرازەکا بۆ ئاشکراکرا خودی)) (برجی: ۱۹۹۷، ۱۰۰). کاری رەخنا تیماتیکی ئەوھ کو د ئیک دەمدا ئەرکی داھینەرەنە و ئاشکراکرا خودی پیکھە ئەدەبیت، ژبەر ھندی گرنگیەکا زۆر ب ھشیاریا نقیسەری دەت، ئەفجا رەخنا تیماتیکی گەلەک جارن خو ژ دەرئێخستنا (من) ھەفچەرخ ل داھینانا ئەدەبی لادەت، ژبەر ھندی گەلەک جارن (ستاروونسی) د ئەکۆلینن خودا ل سەر (مونتنی) نافی دانەری ب زارافی (من)، (خۆ) ب (بۆنەوەر) دگوریت(برجی: ۱۹۹۷، ۱۰۱). ھەرھەسا (پرۆژە ئەو ریکە یا کو لایەنین تیکچووی بین ئەزموونا داھینەرەنە ریک دبیت)(حسن: ۱۹۹۰، ۹۴). چونکی (پرۆژە د نقیسینیدا ژدایک دبیت و ب ریکا لیکدانی ب ئەزموون و زمانی تمام دبیت. کەواتە رەخنا ل دویف ئەوی پرۆژە و ئارمانجا دەقی ئەدەبی دگەریت کو د ئەشارتی و نە دناسن، ژبەر ھندی ئەف پروسا رەخنەیی ئارمانجا وئ ئەوھ کو ئەفان تیمین ئەشارتی د پرۆژی داھینەرەنە و یەکەھەکا گشتیدا کومبکەت و ئەدەبیت)(حسن: ۱۹۹۰، ۹۴).

۱-۲- ئەگەزاتن:

رەخنا تیماتیکی رەخنا ئەگەزاتنن، بەلی (ئەو ھەر ئەگەزاتنەکا دەرھەکی رەتدکەت و دبیت راستیا ھەر شاعرەکی د ھوزانین ویدا یا تومارکیە، پتر ژ ھندی کو د گوتنن ویدا دتومارکری بن، ئەفجا رەخنا تیماتیکی ریک ب وئ چەندی نادەت کو دەقی ئەدەبی ب نقیسەری و کاودانین جفاکی و میژووی و ئابوریفە بەیتە گریدان)(حسن: ۱۹۹۰، ۱۰۰). ئانکو تیگەھی ئەگەزاتنن دناف تیگەھین رەخنا تیماتیکیا تیگەھەکی ناخۆییە، کەواتە رەخنا ژ دەقی داھینەرەنە دەست پیدکەت و ھەر بۆ دەقی ئەدەبیت، ھەتا کول وی دەمی جیگیر دبیت، دەما ب شیوھەکی کو پێ رازیدبیت، ھینگی ئاراستا خو یی ئەگەزاتنن وەرگریت.

۱-۲- کویراتی:

(ریشاری) جیاواری د ناھەرا دوو جورین واتیندا کر، واتایا ئاشکرا و واتایا ئەشارتی، یان واتایا سەرھە و واتایا کویر،

ئەركى رەخنا تىماتىكى ئەو قەكۆلىنى ل سەر واتايا قەشارتى بۆ كارى داھىنەرانا بەكت. كەواتە ھەر دەمى دەق كوپر بىت ژ نەپتيا و كوپرتر لىنھا، ل گەل ھندى پىدقە ئەم ب وى كوپراتىيى بچىنە د ناڧ خواندنا خۆ يا رەخنەبىدا، ل دويف دىتتا (رىشارى)، بۆ ھندى داكو رەخنا تىماتىكى بگەھىتە ئەوئ كوپراتيا قەشارتى و پەرتەوازەين د كارى داھىنەرانا، پىدقە د ئەقان ھەرسى چەمكىن سەرەكيدا يىن ل بەرى نۆكە مە ئامازە پىداي تىبگەن، ئەوژى پرۆژى ئەدەبى، يان رەخنەبى، مەبەستارى، ھىشارى(حسن: ۱۹۹۰، ۹۰).

3- بىنەماين ئىستاتىكى و فەلسەفەين رەخنا تىماتىكى:

3-1- ئەزى داھىنەر:

د بوچوونىن خۇدا (بروست)ى پشت بەستن ب ئەوئ دىتنى كر، ئەوا ژ ژىكجوداكرنا تەقلىدى يا دناڧبەرا رۆخسار و ناڧەرۆكيدا دەرباز دبىت و بتايىت بۆ ئەزى داھىنەر بفر دبىنيت، (بروست) ئەڧى چەندى د پەرتوكا خۆ يا بناڧى (دژى سانت بىف)دا ب رونى شروڧەدكەت، دەمى دبىژىت: ((پەرتوك بەرھەمى ئەزى دبترە، نە ئەوئ ئەم دبىنن، د كومەلگەھى و خرابىين وىدا ئەگەر مە بڧىت بۆ تىگەھشتنا ئەڧى (ئەزى) ئەم خۆ ماندى كەين، ئەم نەشىن بگەھىنە كوپراتيا ئەڧى بابەتى، بىتنى ب رىكا كوپراتيا ناخى خۆ نەبىت. دەمى ئەم پىكۆلى دكەين، دناخى خۇدا دووبارە ساخ كەين)) (حمدانى: ۲۰۱۴، ۲۳). بەلى چىدبىت ھەڧدژىك دگەل دىتتا بروستىدا ھەبىت، چونكى ئەو (ئەزى) بى كو ئەو بەحس ژى دكەت، ھەم سايكولۇژىيەكا كوپرە و ھەم دووبارە دروستكرنا بابەتتە، داىە ھونەر مەندى. واتە ئەڧە ژ ئەنجامى بارودۇخى جفاكى و سىياسى و رەوشەنبىرى و ئابورىيە، بەلى ب رىكا پەيوەندىن ناڧخۇبى ئەوئىن د ناڧبەرا رەگەزىن وىدا.

ل قىرى بوومە ديار دبىت كو ئەزى داھىنەر، ھەر ژ زارۇكىنى بى دگەل نڧىسەرى، ھاندانا خەيالا زارۇكى و شىانن وى و وروژاندنا ھەستىن وى دكەت، ژپىنخەمەت ھندى كو ل دەمى ئەڧ مروڧە مەزن دبىت، فلاش باگەكى قەدگەرىنيت و ئەو كارتىكرىن د ماوى بوورىدا ل دەڧ پەيدا بووين، ھەمىان ب رىكا دەربىنا ھزرىن خۆ قەدگەرىنيت و داھىنانى د كارى خۆ بى ئەدەبىدا دكەت و تىشتەكى نوى پەيدا دكەت. ھەر چەندە رىشار نكۆلىا ئەوئ چەندى ناكەت كو داھىنەرى بخۆ بەرھەمەكى مروڧى مېژووويە. ل ئەقېرى يا گرنگ و پىدڧى لى تىبگەھىن ئەو، ئەزى داھىنەر، ئەوا ناخى وى دبىژىتى ئەو داھىنانى تىدا دكەت، ئەڧجا دەربىننى ژ ناخى خۆ دكەت و ئەوا وى د دەروونى خۇدا ھەى، بشىوہەكى داھىنەرانا دادرىژىت (برجىز: ۱۹۹۷، ۱۲۲).

كارى داھىنەرى ژ ئەوئ بزاقا وى بۆ خۆ دامەزراندى جودا ناىت و پترىا رەخنەگرىن تىماتىكى ب پابەندبوونا دىنامىكى ب (ئەزى)قە بەشدارىيى د ئەڧى چەندىدا دكەن. ھەر وەكو (رىشار) د پەرتوكا خۆ يا بناڧى (جىھانا مالارمى يا خەيالى)دا ئامازى ب ئەوئ چەندى دكەت كو ئەو دىتتا شاعىرىيە دەما (شاعر خۆ ددانىتە د ناڧ لاپەرەيدا) (مرداسى: ۲۰۲۰، ۷۷). كەواتە ھەر تىشتەكى دەروونى شاعرىدا ھەى، ئەو ھەولەت ب رىكا بەرھەمى خۆ دادرىژىت، ئەڧجا چ ب ھىشارى، يان نەھىشارى، راستەوخۆ، يان نەراستەوخۆ بىت، لەورا ھەمى ئەو رەھەندىن د ناخى شاعرىدا ھەين، دبنە ئەگەرى ئەوئ چەندى كو بابەتى پىك بىنن.

ھەروەسا (ستاروبىسكى) وەسان دبىنيت كو نڧىسەر د پرۇسا داھىنانىدا، خۇدئ خۆ رەت دكەت و ژى دەرباز دبىت و بۆ خۇدەكى دى دەھىتە قەگۇھازتن، (روسى) ژ ھەمىا پتر سەرنجى ب فورمىن ئەدەبى دەت و ل سەر ھندى بى دوو دل نىنە كو كارى ئەدەبى ل بەرى كو ببىتە بەرھەم، يان دەربىن ژى بەھتە كرن، ئەو بۆ خۇدئ داھىنەرى ئامرازەكە بۆ ئاشكرارنا ئەوى خۇدى، چونكى ئەم ب ئەوى شىوہى دبىنن، كا چەوا رەخنا تىماتىكى دىتتا تەقلىدى يا نڧىسەرى ئەوا ب رىكا وى كونترول ل بەرھەمى خۆ دكەت، ب شىوہەكى رەھا رەتدكەت. ھەردىسان رەتكرنا پىزابوونىن شروڧەكرنا دەروونى ئەوئىن كارى ئەدەبى بۆ (دەروونى قەشارتى) بى بەرى قەدگەرىنيت. بەلى ھەروەسان رەخنا تىماتىكى ئەوئ كۆنترولى و ئەوئ پىشكا نەھىشارىيى ژبىرناكەت، بەلكو ئەو پىشتەبىستىن ب راستىا كارى ئەدەبى بى راستەقىنە بۆ ھىشارىا دىنامىكى ب ھەمان شىوہى دكەت (برجىز: ۱۹۹۷، ۱۲۲). ژ بەركو كارى ئەدەبى ئەركى داھىنانىيى و ئاشكرارنا خۇدئ مروڧىيە لگەل ئىك. ھەر ژبەر ئەڧى چەندى رەخنا تىماتىكى گرنگىەكا تايىت دەتە كارى ھىشارىيى ل دەڧ نڧىسەرى و

ئەگەر ب ئەفئى رەنگى نەبا، (باشلار) ل سەر ئەفئى رامانى نە دگوت: (ئەز ئەوم يى خەونا چىدكەم) ئەف تىگەھە رەھندەكئى ھزرى يى مەزنتل دەف (جورج بولى) درۆست دكەت، بەلى ئەو گەلەك يى دويرە ژ (ئەزى ھزرمەند) يى (ديكارى)، كە واتە دەربرىنا (ئەز ھزر دكەم ئانكو ئەز يى ھەيم) ل دەف ديكارى وىنەھەكئى پون و دياركرى و ئەنتولۆژيەكا ھەقەش د ناقبەرا ھەمى مرقاندا دامەزىنيت.

بەرۆقاژى ئەفئى چەندئ (ئەزى ھزرمەند) ل دەف (باشلار و بوليبە) ھشيارى و جىھانەكا داھىنەرانە بەلاڤكرن، ئەوژى ب دياركرنا پەيوەندىەكا تايبەت ل گەل جىھانى ب رىكا ھزركا درۆستكرى يادەستپىكى كو زفراندنا ئەوئ بۆ ھزركا دى يا تازە درۆستكرى نايبت، ژبەر ئەفئى چەندئ (بوليبە) دپەرتوكا خۆ يا بناڤئى (دناقبەرا من و ناخى مندا) ئەوا ھندەك ھەولدانين رەخنەى د چارچوڤئى (ھشياريا خۆدى) دا بخۆڤە دگريت و پىكولى دكەت كو ل دەف نقيسەرى ئەفئى دەمى مەجازى دووپات دكەت(مرداسى: ۲۰۲۰، ۷۸-۷۹).

ھەر چەندە كو (ئەز يى ھەيم) بشيوەبەكئى تاكى دكارى ھشيارىدا بەرپا د بيت، بەلى (ستار و بنوسكى) ل سەر دياركرنا راستيان ئاماژى ددەتە ھەمان رىك ئەوا ل دەف (روسوى) ھەى كو مەژى ژ دياركرنا ھشيارى ژىك جودا بكەت، ئانكو پترىا جارن رەخنا تىماتىكى خۆ ژ شروڤەكرنى دوير دكەت. ئەو ئاشكرانكەكە ژ (ئەزى) ھەڤچەرخ ئەوئ د كارى ئەدەبىدا ھەى و زفراندنا ئەوئ دووماھىكى بۆ تاكى مېژووى كو ئەوژى دانەرى ويىە. ھوسا پترىا جارن (ستار و بنوسكى) د فوكولنين خۇدا پەنا بۆ (مونتىن د حالەتى لفينىدا) برىە و ل سەر ناڤئى نقيسەرى ب يەكەبين (بمفردات) وەكى (ئەز، خۇد، بونەوەر) نقيسىيە كو ئەف تىگەھى دووماھىكى نەرىتەكئى زمانىيە و د ناف رەخنا تىماتىكىدا گەلەك دووبارە دبىت. جان روسى و ھەروەسان رىشار و بولى يە و باشلارژى بكار دئىن(برجىز: ۱۹۹۷، ۱۲۴).

2-3- پەيوەندى ل گەل جىھانى:

گرنگيا پشتبەستنا كارى ھشيارى ب ھەبوونا وى ھزرا ل دور پەيوەندىا ل گەل جىھانى د راستىدا فەلسەفا نوى سەرکەفتن دىت، ئەوژى ب رازىكرنا مە ل سەر وئ چەندئ كو ھەر ھشيارىبەك ھشيارىبەكە ب تىشتەكى، ئەفجا چ بخۆدى يانژى ب جىھانا تىشان يا دەر و بەرىن مە، (دەرئىخستنا بوچوونا (جورج بولى) د ئەفئى ياسايا گشتىدا كورت دكەت، دەما د بىژىت: ((بىژە من تو چاوه دەمى و جەبى دبىنى، كارلىكا ھۆكاران يان ھژمارا، يانژى ديسان بىژە من تو چاوه پەيوەندىان د گەل جىھانا ژدەرڤە دەھەلسەنگىنى، ئەز دئ بىژمە تە تو كى)). ئەھا لڤىرى ئەم دبىنن كو تىگەھى پەيوەندىئ ئىكە ژ تىگەھىن سەرەكى د رەخنا تىماتىكىدا)) (برجىز: ۱۹۹۷، ۱۲۵).

ژبەركو (ئەز) ب رىكا پەيوەندىا وئ ل گەل ئەوئ جىھانى خۆ ئاڤا دكەت و ئەو ل دەمى پەيوەندىا وئ ل گەل وى دەووبەرىن تىدا دەستنىشانكەت. دووپاتى ل سەر گرنگيا ئەفئى دىتنى، باشلار دبىژىت: ((دېتن پرنسىپەكى گەردونىيە)) (مرداسى: ۲۰۲۰، ۷۹-۸۰).

(روسى) زنجىرەكا ڤەكولنين تايبەت ب (دېمەنن دىتنن دەستپىكى ژ (رۆمانى) دپەرتوكا خۆ يا بناڤئى (چاڤ ب ئىك كەفتن) تەرخانكرن، وەكو ستار و بنسكى كو چەوا كارى رەخنەى ب دروشمى (چاڤى زىندى) بۆ ئەفئى چەندئ تەرخانكرى. (مرداسى: ۲۰۲۰، ۷۹-۸۰).

زۆر بەيا جارن خۇاندنا تىماتىكى بۆ كارين ئەدەبى ل دويف پولىنا ھەست پىكرنى و پەيوەندىئ و دەم و جەھ و ھەستان دەيتە رىكخستن... ھەروەسان ب دىتنا (بوليبە) پرسىارا (ئەز كىمە)، يان (كەنگى دئ ھىم و ل كىڤە دبم و ئەز ل كىڤە مە؟) ئەڤە ھەمى دپەرتوكەكا چار پشكىدا ب ناڤئى (ڤەكولن ل دەمى مرقوڤى) دا ھاتنە بەرسڤدان و باشلار ئىكەم كەس بوو كو رىك ڤەكرى و ئىكەم كەس بوو دياركرى دئ چاوه خەيالا داھىنەرى يا دەم و جەھ ل دويف نموننا پىشنياركرى بۆ (ھەبوون د جىھانىدا) يا تايبەت ب ھونەر مەندانڤە ب دەست خۆڤە ئىنن، ھىنگى شىواژى رەخنا تىماتىكى ب ئەفئى پشنيارى كارىگەر بوو، ئەوژى ژبەركو ب كارھىنانا وئ يا بەرفرەھ بۆ وەرگرتنى يا ھەڤدەم بوو ل گەل پولىنن ھەست پىكرى، ئەوئ تايبەت و گرئىدائى ب بۆشايانڤە (برجىز: ۱۹۹۷، ۱۲۶-۱۲۷).

ل ڤىرى بۆ مە ديار دبىت كو تىگەھى پەيوەندىئ د رەخنا تىماتىكىدا ئىكە ژ تىگەھىن سەرەكى، ئانكو (ئەزى) ب رىكا

په یوه نډیې ل گه ل (ئو) ی خو دامه زرانده، ئووی چهنډین په یوه نډیان ل گه ل دور و بهرین وی دیار دکته، هه روه سان ب په یو ابونا چهنډین واتایان ب ئاراستین هه قو و روی ب روی ئیک دبن زیده باری ئو دهنگین واتایان د چهنډین په یوه نډیاندا دورژین، هه قو و دگرن، ئه ف جورین په یوه نډیان و واتایان پیکفه دهینه گریدان و بهسکرن، (ریشار) هندک په یوه نډیین دیالکتیکی و لوژیکی و شیوه کاری دیار دکته و بو تیگه می په یوه نډیې (ریشار)ی هندک زاراقین واتادار ب کارهینان، ژوانژی زاراقی (دهربرین) و زاراقی (توقی لیکنیزیک بوونی) بوون (سرحان: ۱۹۹۰، ۳۱).

3-3- خه یال و خه یالینی:

رهخنا تیماتیکی باوهری ب په یوه نډیا دوو لایه نی د ناقبه را تشتی و بابه تی و د ناقبه را جیهانا هشیارییدا هه یه، (باشلار) دپه توکا خو دا (هه و) داهینه ر و کارین وی بین داهینه رانه) ل دهمی ئاخفتنا شاعرئ فرهنسی (پول ئیلوارد) فه دگتیریت و دبیزیت: ((دهستی مه چهند دهینه گوهرین ل دهمی د ئیخینه د دهسته کی دیترا و ئه م و هسا هزر دکهین کو ته ماشه ی ئه سماني دکهین، ژ نیشکه کیفه ئه و ته ماشه ی مه دکه تن)) (جنیدی: ۲۰۱۹، ۱۱). ئه فه چهند ب خه یاله کا جوانه هاتیه دهربرین. هه مه رهنګیا بابه تی خه یالینی درهخنا تیماتیکیدا ب ریکا کارین پیشه نګین وان دهر دکه قیت، ئه ف بوچوونه و خه ونا وان ل گه ل خه ونینینا د سایلکوژینیدا یا جیاوازه. چونکی د هرؤن شیکارییدا ئاماژئ ب ئه وی بارؤدوخی دکته، ئه وی ب هیزا نه جیگیر دهه ژمیریت، یا کو روی ب روی ئه وان دبن. رهخنا تیماتیکی زیده تر هه ول ددهت کاری ئه ده بی فه دوزیت و هه می ناکوکیین هه یین بشیوه یه کی دهمی چاره سر بکته، واته نه ریزی و نه ریکی و هه مه جوریا ئه زمونا ژیانئ هه لدمیریت و ب ریکا گووتارا داهینه رانه دووباره هه ولا هه فسه نگی و ریکخستن و ئیکخستنا وان دکته فه.

شاعر ژ بابه تین خه یالا خو کیم ناکته، به لکو ئه وان بابه تا کیم دکته ئه وین کو ژ دهر فه ی شاعرئ و بهری وی هه بوون، یان دخه یالا مروقی تهقلیدیدا هه بوون، ئانکو ب هه ر حال د خه یالا شاعرین بهری ویدا هه بوون. ئه فجا بو ئه فنی نه رازیبوونی (ریشار) به رسقی ددهت و دبیزیت: ((بابه ت یان وینه چیدبیت ژ دهر فه ی کاره کی دیار کری هه بیت، هه روه سان دبیت ئه و بخو بخوینیت، بو نمونه ئه م دشین ژ نفیسه ره کی بو نفیسه ره کی دیترا دیچوونی بو تیگه هشتنا میژووی بکهین)) (ضاضا: ۱۹۹۹، ۱۰۶). هه روه سان (ستار و بنسکی) ئاماژئ ددهت هندی کو هندک ئامراژین شرؤفه کرنا دهر وونی هه بوون، شیانین درؤستکرنا په یوه نډیان ل ناقبه را (فروید) و کارین داهینه رانه هه بوون.

ب کورتی خه یالینی ئه و کارین هزرینه ئه وین مروقی بو دیتنا ب جهینانا ئاره زوین خو بکاردهینیت، له ورا خه لک په نابی بو خه یالا خو دبهت و تیدا مه ست دبن، هه تا ل سه ر هندی رازیبین کو د راستیدا ئه و نه شین ئه وی چهند بدسته قه بین، خه ونینین ئیکه ژ گرنگترین دیار دین دهر وونی ل دهف مروقان ب گشتی و گه نجان ب تابه تی، ئانکو ب شیوه یه کی گشتی هه می خه لکی خه ونینینی یا هه ی، به لی هندک تیدا نقوم نابن. ئافجا په نا برن بو خه ونینینی وهکو ریکه کیه بو ره فینی ژ بارگرانی ژیا نا رؤژانه، یان که توارئ ژیانئ. هه روه سان خه یالی ب شیوه یه کی گشتی ئامرازه کی وهفاداری بی هه ی، ژ بهر هندی ئه م بو مه بهسته کا دیار کری خه یالی ب کاردهینین، یان خه یال دکهین و پشتی هینگی دراوه ستین، به لی ب ئاوایه کی گشتی خه ونینین پروسه یه که هندک ژ خه یالا راسته قینه یا که توارئ بخو فه دگریت.

4- ده ستیشانکرنا تیمان د کورته چیرؤکین (اسماعیل هاجانی) دا:

- کورته چیرؤکا (ته پت) تیما (داگیرکن):

د ئه فنی کورته چیرؤکیدا، سه ره رای ئه وی چهندی کو چیرؤکنفوسی د گه لک په ره گرافاندا به حسنی بابه تی دهر ده سه ری و هه ژاریا مروقی کورد ب ریکا هندک ئاماژه یان ب که توار و ژینگه ها کوردستانی یا سروشتی و جفاکی کریه، وه کی د بیژیت: ((کاروانیه کی فه رله های، هه فسارئ هیستره کا قه رقه ده دکیشا. د وی گه لییی کوورده، هزار و ئیک دهنگین گیانه وه رین درنده، دبن دهر سوکا ره شبه له کا قه میاییده، ئیرشی گوهرین وی بین نخاقتی دکرن)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۴). یان دهمی ل جهه کی دی د بیژیت: ((دهمی ژ گه لییی کوور دهر باز بووی، چاقین وی ب رونا هییا گوندین ده شتا دوپانا پان و بهرین که تین، دلئ وی دوجارکی خوه قوتا، جاره کی ژ خوه شییا په یادکرنا قووتی زفستانی و جاره کی ژ ترسا مین و

بووسه بیین لهشکهری حوکمه تی)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۴-۵). کو ئەف نمونه ئاماژەنه بۆ که تواری ژینگه می بی ژیان و ژیارا تاکێ کورد.

ل دویف لیکدانه کا گشتی بۆ بنیاتی کویر، یان وهک هزرا زال و سهرهکی د ئەفی کورته چیرۆکیدا هزرا مه بهرهف تیما (داگیر کرنی) و چهوساندنا ملله تی کورد ب ریکا مینرێژ کرنا خاکا کوردستانی دچیت، وهکی د بیژیت: ((کورۆ هشیار به، سهگبا هند مینین چاندین ئەو پڕ و ریبار، جومک و نهال، خوه حهتا ناڤ ریفین دهیکا خوهژی مینرێژ کرینه)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۵). چونکی ژ ئەگه ری ئەو چهندی هه ر بوهسته کا ئاڤا کوردستانی ژ لای دۆژمانفه یا پری مینرێژ و تهقه مهنی بووی و ئەف چهنده بوویه ئەگه ری ژ نافبرن و کوشتن و پهککهفتن و ترس و دوولیی و تالان و مالویرانییی بۆ هه می خه لکی کوردستانی کو نهویرن ب حهزا خو و سهر بهست قهستا دۆل و نهال و چیا یین کوردستانی بکن، ههتا ئەو ری رادی ترس که تیه دلێ خه لکی ده ما کو که سهکی پێ ل ترته کێژی دنا ئەو ی هزر دکر کو ئەو مینه، ئەو ی پیلینای، وهک د بیژیت: ((سه ری هیستری گرت، وهک دزان پینگافین فرهه و بیدهنگ هافیتن. چافین خوه ل پیشیا خوه د گیران، چو تشت نه ددیت، ژ بهر پووش و په لهخی، وهکی بازه به ری لنگین خوه دهافیتن، ژ نشکا فه، پێ وی که ته سه ر قه بسوونی و خرپ و چوو خواری)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۵). یان ده ما ل جههکی دیر د بیژیت: ((هه می هه وار ئەز چ بکه م؟ جار هه کا دی سه ری خوه شوورکر و ل پینین خوه نیری، وهکی دیله کی ددهستی دۆژمنی خوه ده، که ته لاقلاقی و دگه ل مینی په بیقی)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۸).

ئەف ههسته ژ فالاهیهه کیی پهیدا نه بوویه، ئانکو وهکی (دال و مه دلول) ئەف هزره ژ ئەنجامی په یوهندی و گرنگیدان ب گه شه کرنا گونجان و په یوهندیان دناقهه را خه یال و ههست و واتا و بابه تیدا په یدابوویه. چونکی وهک سه ربور خه لکی گه لهک نه خوشی ژ ئەفی چهندی دیتیه، به لی ئەو بخۆ و ب راستی و د ئەنجامی داویدا و ژ نشکه کینه بۆ وی دیار بۆ کو یی پێ ل ترتا چیلێ کری، ده می د بیژیت: ((پشتی هشین وی هاتینه سه ری و ب سه رخوه فه هاتی، ته ماشه ی پێ خوه کر، دهستین خوه ب چو کین خوه ده بره خواری ههتا بنی میکابا زهر، بیهنا وی ئاسایی بوو، ل شوون پێ خوه نیری، یا پێ ل ته رته کا چیلان کری)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۹).

- کورته چیرۆکا (سیمه رخ) تیما (ره سه نایه تی):

د کورته چیرۆکا (سیمه رخ) دا، تیما ئەفی کورته چیرۆکی ل دۆر بابه تی ره سه نایه تیا کوردان دزقریت و دیار دهکته کو ئەفی ملله تی هه می هه ول و پیکول یین کرین، کو بنیات و ره سه نایه تیا خو بپارێزیت و هه می تشتین گریادی ب که لتوور و شارستانی مه فه بکار بهین و زیندی بهیلن، هه ر وهکی دبیژیت: ((چه ند داس و شالۆک و قه یناغ، ژبلی تر بانا و بالتین جه نهجان، زویجک و کیسن، کورتان و مه عر و رکیب و زین و جهو ر ب ته دکه نین، ملی دی چه ند ته لهه و ته یک و داڤک و خافک و مه شک و سینیک چیت و هیشتی، دن و گۆزک و جه رکان دگوتن بخیر هاتن)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۵۴). ئەو جه فه نگیی د ئەفی نمونیدا هاتین، هه می ئاماژەنه بۆ که له پوری کوردی و هیمانه بۆ که قناتی و ره سه ناتییا ئەفی ملله تی، سه ره رای ئەفی چهندی هه میی که قناتی مه بۆ هزاره ها سالان ل سه ر ئەفی ئەردی فه دگه ریت، به لی دۆژمنین ئەفی ملله تی هه می خه ما وان ئەوه نه هیلن ئەف ملله ته سه ره بخۆ بیت و ئارمانجا ئەوان داگیر کرنا ئاڤا مه یه و هه سا بۆ نه وه یین خو دده نه دیار کرن کو ئەفه نه جهی کوردانه، بۆ نمونه ((ژ وه ویقه ترن خانمه کا بژی سوور، ب ترکی شولروم بۆلر مه ک دکر و فر ل قه هو هیا خو ه ددا و ب گرییا ته وره به نا ئەر مه ن دکه نی... ئەف چیا چیا یی ئاگریه، ئاگری مه یه، سه ری وی بلنده وهک سه ری مه)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۵۷).

هه ر ژ دهستییا ئەفی کورته چیرۆکی و هه تا دوماهیا وی، هزرا سه رهکی و زال هه می ل دۆر بابه تی، یان تیما ره سه نایه تییی دزقریت و هه می ئاماژە و واتا و مه بهست به رهف به حسنی که قناتی و ره سه نایه تیا ملله تی کورده، هه روه سان گه لهک ب جوانی به حسنی هشیاریا ئەفی ملله تی دکه تن کو ئەف چهنده ساخه ته که ژ ساخه تی ملله تی ره سه ن و پيشکه قتی، ب لیکدانه کا کویر ئەف کورته چیرۆکه ئەفی چهندی بۆ مه ده لمینیت، وهکی دبیژیت: ((ئەف قه ده ر لهشکر و جه بلخانه د ناقهه را مه زاری خانی و بازاری بایه زیدیده به لاقکرینه، ب راستی شاره زانه، دزان خانی هیش

ساخته و نه‌مربیه، هر گاغا کوخی وی قاج و قولوخین وان بدته ملی وان و بهری وان بدته جهی باب و کالین وان وهلاتی چاف قومفورکان)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۵۵)

- کورته‌چیرۆکا (رنگز) تیما (هیفی و ئومید):

د کورته‌چیرۆکا (رنگز)دا، چیرۆکنقیس گه‌له‌ک ب جوانی به‌حسی بابه‌تی هه‌ژاری دکه‌ت و ئیش و نازارین وی بۆ مه‌ وینه دکه‌ت، به‌لی وه‌ک تیم و هه‌زا سه‌ره‌کی یا ئه‌فی کورته‌چیرۆکی ده‌ربهرینه ژ هیفی و ئومیدان، ل قیرئ ل سه‌ره‌رای هه‌ژاری چهن‌دین ئاسته‌نگ د که‌فنه ل به‌ر سینگی زارۆکه‌کی هه‌ژار، به‌لی ئه‌فی زارۆکی به‌ره‌نگاریا هه‌می کاودانین سه‌خت و دژوار کر، هه‌روه‌سان هه‌می هه‌ول و داوکی کرن کو دقیت هه‌ر بگه‌هیته هیفین خوه، وه‌ک د ئه‌فی نمونیدا دیار، ده‌ما د بیژیت: ((ئه‌زی چمه خواندنگه‌ها خوه بلا پئخواس بم ما ماموستایی شوله‌پ ب منه به‌لکی من نه سار بت)) (هاجانی: ۲۰۲۲، ۱۴). که‌واته، که‌ش و هه‌وا و سه‌رما و بریارین ماموستایی ل دۆر قه‌ده‌غه‌یا قوتابیان کو پئخواس نابیت به‌ینه قوتابخانی و سه‌ره‌رای باری ئابوری یی سه‌خت و لاوازی و هه‌ژاری، به‌لی ئه‌فی زارۆکی خۆ بی هیفی نه‌کر و هه‌می هه‌ولدان کو به‌رده‌وامی بده‌ته خواندنا خۆ. ل قیرئ ب ریکا گونجاندنه‌کا هه‌مه‌لایه‌ن ل سه‌رانسه‌ری تیکستی وه‌ک یه‌که‌یه‌کا ته‌فکر بۆ بابه‌تی هه‌ژاری ده‌ربهرین ژئ هاتیه‌ کرن، به‌لی سه‌ره‌رای هندب ب ریکا لیکدانا واتا و مه‌به‌ستا کویر یا ئه‌فی به‌ره‌می هه‌ز به‌ره‌ف هه‌شیاریا زارۆکی، وه‌ک تاکه‌کی ئه‌فی جفاکی بۆ پاشه‌پۆژی هه‌ر تم یا ب هیفی و ئومید به‌خش بوو، وه‌کی دبیزیت: ((ئه‌زی چه‌وا چمه خوه‌دنگه‌هی، ماموستای دوهی گوتیه، نابیت چ خوه‌دنه‌کا پئخواس بینه خوندنگه‌هی. هه‌ر که‌سی بی پینلاف بلا نه‌هیت، ئه‌فه داوی هوشداریه)) (هاجانی: ۲۰۲۲، ۱۳).

هه‌روه‌سان ئه‌و کاودانین سه‌خت و دژوار یین باری ئابوری یی خراب، هه‌می ببونه ئاسته‌نگ ل به‌رامبه‌ر هیفی و ئومیدین وان، ئانکو ناقه‌پۆکا ئه‌فی به‌ره‌می هه‌می ل دۆر ئه‌فی چه‌ندئ دزقریت، وه‌کی دبیزیت: ((دایی قوربان ئه‌ف ساله نه‌چه خوه‌دنگه‌هی، هه‌تا ساله‌کا دی خودئ که‌ریمه، به‌لکی بابی ته‌ بشیت یۆ ته‌ ژئ پینلافه‌کی بکرت باشه‌ کچا من، ب هزار دهر د و به‌لا بابی ته‌ یی به‌لنگاز هه‌تا شیاپی ئه‌ف ساله دوو جوتا بۆ براین ته‌ بکرت)) (هاجانی: ۲۰۲۲، ۱۳).

- کورته‌چیرۆکا (توقلین فسته‌قان) تیما (خۆمه‌زنکر):

د ئه‌فی کورته‌چیرۆکیدا، به‌حسی ئافره‌ته‌کی ده‌یته‌کرن کو چه‌ز ژ مه‌زنه‌یه‌یی دکه‌ت و خۆ ل سه‌ره‌ری جیرانین خۆ مه‌زندکه‌ت، ناقه‌پۆک و هه‌زا سه‌ره‌کی یا ئه‌فی چیرۆکی به‌هه‌ندکه‌کی جفاکی ب خۆفه‌ دگرت، و تیما ئه‌فی کورته‌چیرۆکی بشیوه‌یه‌کی گشتی، وه‌ک هه‌زا زال ل دۆر بابه‌ته‌کی جفاکی دزقریت کو ئه‌وژی دهنبلندی و خۆمه‌زنکره‌ن ل سه‌ر جیرانین خۆ، وه‌ک د بیژیت: ((ئو جارا ئیکی بوو، مه‌کسیه‌کی باژیری ل به‌ر به‌ژنا خوه یا دوتا بکت. دبت جارا دوی بت برووین خوه وه‌ک خانمین باژیری، مینا هه‌یفا ئیکشه‌فی زراف کرین؛ ... ئه‌و هه‌یامه‌ک بوو ب سه‌ری شمکا خوه د گه‌ل جیرانا دناخفت)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۱۰). هه‌تا گلێش و به‌رمایکین خۆ ژ توبیلین موز و فسته‌قا نه‌ د هاقیتنه‌ ل سه‌ر گویفکی ل به‌ر دهرئ مالا خۆ، به‌لکو د هاقیتنه‌ ل به‌ر دهرئ جیرانا دا ب زانن کو شفیدی ئه‌وان چ خارن خواریه، وه‌ک ده‌ما د بیژیت: ((قیجا گلێشی خوه نه‌ده‌هاقیت به‌رده‌ری مالا خوه، دئینا و ده‌هاقیت به‌ر دهرئ مالا جیرانا خوه)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۱۱).

د ئه‌فی کورته‌چیرۆکیدا، چیرۆکنقیس بشیوه‌یه‌کی هونه‌ری یی جوان به‌حس ل هه‌ندکه سه‌ره‌اتی و دیاردین د ناف جفاکی مه‌دا دکه‌ت و په‌نگه ئه‌ف دیارده و رویدانه ل سه‌ر ده‌می به‌ری سه‌ره‌لانا پیروزا سال (۱۹۹۱) د ناف جفاکی مه‌دا هه‌بیت، چونکی ئه‌و به‌حسی بازاره‌کی دکه‌ت و ئه‌و بازاره‌ قه‌ده‌گه‌ریته‌فه بۆ سالین هه‌شتیان ژ چه‌رخ بیستی، ئه‌وژی بازارئ ئورزدیه و د ناقا ئه‌فی جهیدا هه‌می که‌ل و په‌لین ناغمالی ل هه‌بوون و به‌ایی وان یی گونجای بوو و ژ جهین دیتر ئه‌رزانتر بوو، به‌لی تنی مفادارین ئه‌فی بازارئ ژ ته‌خا مامناوه‌ندا فه‌رمانبه‌را بوو کو هه‌ر فه‌رمانبه‌ره‌کی وی سه‌رده‌می ناسنامه‌ک بۆ ده‌هاته چیکرن و ماف هه‌بوو هه‌ر تشته‌کی بقیت ل ئه‌فی جهی ب نیف بها بکرت، وه‌کی دبیزیت: ((پشتی زه‌لامی وی، ئه‌وی وه‌ک دارکوکه‌ی دوو چه‌قه‌لانک و چاف قلو سک، بوویه کارمه‌ندی حکومه‌تی. دبیزن شوفیرئ

ریفه بهر هکئی مه زنه، کارتا ئورزدی ههیه، دشیت ههه تشتهکی ژ قهرز ب حکومه تی بکریت (...)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۱۰).
 نه گهر لیکدانه کا کویر بو ئه فی چه ندی وهک هزره کا فهشارتی بکهین، دی بینن کو ب راستی ژئی ئه ف رهفتاره د ناف
 جفاکی مه دا هه بوو، ههه چهنده مه بهستا حکومه تا ئه وی سه رده می ژ دامه زانده ئه فی بازاری ئه و بو کو هاریکاریا
 ته خه کا ده ستیشانگری یا جفاکی بکهت، ب تایهت ئه و که سین وهک فه رمانبه ر ل گه ل حکومه تی کار دکهن، چونکی وهک
 پلانژی ئه وان هاندانا خه لکه کی دکر بو کاری حکومی دا کو لایه نگیرییا خه لکی بو لایه خو رابکیشن، ب ریکا ئه وی کاری
 ژین و ژیارا خه لکی خوشتر لیدکر، ههه وهکی چیرۆکنفیس ئاماژی پی دکهت و دبیزیت: ((کچی ته شوله ب وئیه، زهلامی
 وئ ب ههردو ملا بو دکیشت، ما مه چ ههیه)) (هاجانی: ۲۰۱۹، ۱۱).

ب ریکا په یوهندی و گونجانه کا ناشویی و خه یالینی چیرۆکنفیس شیاپه سه رنجا مه بو بابه ته کی جفاکی راکیشیت کو
 ئه وژی ل پشتی ههه خومه زناهی و دفنلندیه کی شکه ستنه ک ل دو یقراپه. د ئه فی کورته چیرۆکیدا چیرۆکنفیس ل داوییا
 کورته چیرۆکا خو وه سان دایه دیار کرن کو ئه ف ژنه ب ئه گه ری چه زین خو، یان ژ پخه مهت پرکنا چه زین خو بین
 سیکسی توشی شکه ستنی بوویه، نامیسا خوژی ژ ده ستدا و ژ خومه زنی و دفنلندییا خوژی هاته خاری ده ما ئه و ب
 خو دادکه فیت و فراقینی بو دایکا جیرانی خو یا ئه وی خوژی سلگری دهت، ده ما د بیژیت: ((ل بهر ده ری ملا وان بوو
 ستوون و سه کنی و گازی ده یکا وی کر، خووشکی تو ل مالی، ها فان کوتلکا ژ من وهرگه بو قراقینا... فلانی)) (هاجانی:
 ۲۰۱۹، ۱۴).

- کورته چیرۆکا (فلمه کی هندی) تیما (ریکه فت):

بابهت ب خو بابه ته کی جفاکیه، به لی تیما ئه فی کورته چیرۆکی، وهک هزرا گشتی ل سهه ر ریکه فتنیه، ئانکو که سه که
 ب ریکه فت کچه کا جوان د بینیت، دل و ی د که فیتی و بشتیهیگی نا بینته فه، هه تا پشتی بورینا به ست و پینچ سالان
 کو چاره کا دی ههه ب ریکه فت و ل هه مان جهه دیسان ئه و زهلام ل گه ل کچا خو وی ژئی ل گه ل کورری وئ ب هه مان
 هه لویستی جارا ئیکی د بینته فه. وهکی د بیژیت: ((خانمه ک و لاوهک به رامبه ر ته روونشتن، بیهنا بسکین وئ تو دیسا
 بهنج کری. ته سه ری خوه راکر، ئه و خانمه یا بهری بیست و پینچ سالان ته ل فی جهی جاره کی و هه و. ئیدی ته نه شیا
 هه ستا خوه فه شیری و ته ده ست ب پر بیژین کر.

- ئه ز د بیژم تو ره ونه قی؟

- به لی بهس ئه ز ته نانیا سم

- بهری بیست و پینچ سالان ئها وهکی روژکا هوسا ل فی جهی من تو دیتی و نمرا ته شیت و ههشت بوو، لی نزانم
 پاشی تو ل کیژ کولیزئی قه بوول بووی)) (هاجانی: ۲۰۰۸، ۹۷-۹۸).

بابهت ب خو ل سهه ر وهرگرتنا قوتابییانه ل زانکویی، ئانکو بابه ته کی زانست خوازییه و ل سهه ر ئاواپی نافهندی یی
 وهرگرتنا قوتابییانه ل زانکویی، تشتی بالکیش ده فی کورته چیرۆکیدا، ئه وه کو ههه ژ ده ستپیکا وئ هه تا دوماهیی بابهت
 هه می ل دور ئاستی قوتابییان و ئاستی زانست و زانینی و سیسته می وهرگرتنا قوتابییان دزفریت، ئانکو ب شیوه یه کی
 نه راسته و خو هانا فی ربوون و فی رکنی دکهت، ئانکو ب ئاواپه کی روکه شی ئه فه جه وهه ری به ره مییه، به ره مژی وهکو
 پرۆزه یه کی مه به ستداری خه یالا هشیارانه ب ریکوپیکی هاتیه فه هاند و په یوهندیین ده لالی د ناقبه را تیم و بابه تیدا زور
 ب جوانی هاتینه ریکه ستن و چیرۆکنفیس ب هزره کا جوان مه به ستا خو دار یژتییه، بو نمونه: ((دی بهر ب قوناغه کا
 نووی چی و بیه خوینکار ل زانکویی)) (هه مان ژیده ر: ۹۳).

که واته زانکو قوناغه کا نوییه و ده ستپیکا ژیا نه کا دیتره ل ده ف مرو فی، ژبه رکو ژلای زانستیقه مرو ف دزانیت به ره ف
 چ ئاراسته و بسپوریه دچیت و پاشه روژا مرو فی یا زانستی ل دو یف ئاستی مرو فی یی زانستی دیاردیت و ههروه سان
 ل دو یف سیسته می وهلاتی خو دی ب گوره ی نمرا خو ل زانکویی و چ به ش هیته وهرگرتن، بو نمونه: ((ریژا ده رچوویان
 ئه ف سهاله کیمه، دبیت تو ل کولیزه کا باش بهییه وهرگرتن)) (هاجانی: ۲۰۰۸، ۹۴).

ههروه سان دیاره سهه ربورا وهرگرتنا قوتابییان ل زانکویی کارتیکن ل نفیسه ری کریه و پیزانین هویر ل سهه ر چه وانیا

وهرگرتنا قوتابییان و سیسته می وهرگرتنی ژلایین وهرگرتنا نافه ندیفه ل و هزاره تی بین هین، له ورا ب هوپرکاری باس ل ه می قوناغین وهرگرتنی دکهت، بۆ نمونه: ((ئیدی ته روژ دهژمارتن کا کهنگی دی ناف هین و ل کیژ کولیزئی دی هینیه وهرگرتن)) (هاجانی: ۲۰۰۸، ۹۵). ههروهسان نفیسه ر ئاماژئ ب ریژا نمرا دکهت و ئه و نمرا وی دیارگری دیاره کو ل ئاستی کولیزه کئیه و ده رچووین وئ دبیته ماموستا، ئه وژی ل دویف بسپوریا خو یا ئه وی د ماوی زانکویندا خواندی، بۆ نمونه: ((نمرا ته شیست و ههشت بوو، لی نزانم پاشی تو ل کیژ کولیزئی قه بول بووی!!)) (هاجانی: ۲۰۰۸، ۹۸). به لئ ل دویفدا دیار دکهت کو پشتی بوورینا ماوهیه کی دریژ کچا وی ژئ مه زن دبیت و ئه و ژئ هه مان نمره دئینیت و دزانیت دی ریازا بابئ خو گریت و ئه و ژئ دی بیه ماموستا، بۆ نمونه: ((ئهن کچا ماموستای مه، نافئ من ژئ ره ونه قه و نمرا من ژئ شیست و هه شته!!)) (هاجانی: ۲۰۰۸، ۹۸). ئانکو ئه ف ژمارا نمرا گه له ک ده ئه فئ کورته چیرۆکی دا دهیته دیار کرن، ئه فجا ئه ف ده برینه ژ سه ربوره کا که سوکی یا نفیسه ری، یا نژی فه گیرانه کا جفاکیه زارده فئ زورینه یا خه لکی، چونکی ب راستی قوناغا شه شی ئاماده یی خه مه کا مه زنه د ه می خیزانین جفاکی مه دا، ب تایهت ئه وین زارۆکین وان د گه هنه ئه فئ قوناغی.

ب شیوهیه کی گشتی ئه ف به ره مه فه گیرانه کا راسته وخو یه ژ جفاکی مه، هه ر ده می ئه فئ کورته چیرۆکی دخوینین، دزانن نفیسه ری سه ربوره کا جفاکی ب هویری فه گیرایه. به لئ وی مه رهم ژ ئه فئ هه میی نینه، به لکو مه به ستا وی ئه و سه ره اتیا ب سه ری وی هاتی وه ک چیرۆکا سه ره اتیا کا فله کی هنیه، ئه وژی دووباره بوونا هه مان هه لوسته پشتی بوورینا ده مه کی دریژ و نوپکر و ساخرنا هه مان هه ز و فینای ب خوینکا گه رم و تازه ل پشتی بوورینا ده مه کی دریژ.

ئه نجامه کان

- ل دو ماهین ئه م گه هه شتینه ئه فان ئه نجامین ل خواری دیار:
1. خواندنا تیماتیکی کار دکهت بۆ ده رهینانا ههزا سه ره کی یان په یاما زال ژ ده قئ ئه ده بی. ئانکو ژ خواندنا لوه کی ده ست پیدکته بۆ خواندنا سه ره کی بریكا بکرئینانا داتا و پیزانینا.
 2. ره خنه گری تیماتیکی ژ پیخه مهت پیکولا تیگه هه شتن و زانینا سه ره چاوی دا هینانی و مه به ستین ده قئ دچیه د نا فا هوپرکاتین به ره مه می ئه ده بیدا.
 3. ره خنه یا تیماتیکی خواندنه کا کویر بۆ تیکستی هه میی دکهت و ل واتایا فه شارتی و وئ ههزا سه ره کی و زال ئه و با بهت ل سه ره هاتیه ئا فاکرن دگه ریت. چونکی تیم تیکستی هه میی دا گیر دکهت، له ورا نا بیهت به شه کی بتنی ژ تیکستی بخوینین، به لکو دقیت هه می به ره مه می بخوینین، دا کو بگه هینه تیما وی به ره مه می ئه ده بی.
 4. ب شیوهیه کی گشتی زور به ی تیمین د کورته چیرۆکین (اسماعیل هاجانی) دا هاتینه ده ستنیشانکر ب جفاکی کور دیقه دگریدایه و ده برینی ژ ژین و ژیارا خه لکی کور دستانئ دکهت، یان ئه و زولم و زور دارییا ب سه ری مله تی کورد هاتی.
 5. گه له ک تیم ل سه ره بنه مایئ ئه وان بیره اتان ئه وین ب ریکا په یوه ندی و خه یال و خه یال بینینی د میشکی نفیسه ریدا د چه سپای و ههروهسان کاریگه ریا که له پور و فولکلوری کوردی ئه وئ د ناف بیردانکا چیرۆک نفیسیدا دزال هاتینه ئا فاکرن..

سه رچاوه کان

- په رتوک

- به زمانی کوردی:

- ئه سه ود، نه وزاد ئه حمه د (۲۰۰۶). ئه زمونی خویندنه وه - چه ند لاهه ره یه کی ره خنه یی. چ. ۱. سلیمانی. چاپ و به خشینی سه رده م.
- سه راج، عه بدوللا (۲۰۰۷). به ره و ئاسته کانی پومان و گوشه نیگا کان. ده زگای چاپ و په خشینی سه رده م. چ. ۱. سلیمانی.
- مه لا، ئه حمه د (۲۰۱۲/۸/۹). میتودی تیماتیک، با به تگه را. پاشکوی ئه ده ب و هونه ر. ژماره (۵۸۵۲).
- هاجانی، ئیسماعیل سلیمان (۲۰۰۸). مه یانا کوچکان. ئیکه تیا نفیسه رین کورد. دهوک. ژماره (۱۴۶).
- هاجانی، ئیسماعیل سلیمان (۲۰۱۹). نالینا که مانجی. چاپخانا هاوار. دهوک.

- هاجاني، ئيسماعيل سليمان (٢٠٢٢). دهمى پشيك دبن پلنگ. ريفه به ريه رهوشه نييري و هونه ري، سيميل.
- شاره زووري، يادگار له تيف (٢٠١٥). ديارده گه رايب و ره خنه ي نه ده بي - بنجينه مه عريفيه كاني ميتوده ره خنه ييه كاني بنجه ي سه وسه ن وهك
بوا ري كار. هه وليتر. چاپخانه ي هيقي.

- به زماني عه رهبى:

- أبو منصور، فؤاد (١٩٨٥). النقد البنيوي الحديث بين لبنان و أوروبا. ط١. بيروت. دار الجيل.
- بلوحي، محمد (٢٠١١). النقد الموضوعاتي (الاسس و المفاهيم). مؤسسة واحة الدرر.
- جنيدى، رضوان و بيقه، عبدالحميد (٢٠١٩). النقد الموضوعاتي، الاسس و الاجراءات. مجلة آفاق علمية. مجلد ١١. عدد ٤.
- حسن، عبدالكريم (٢٠٠٦). المنهج الموضوعي-نظرية و تطبيق. ط٣. بيروت. لبنان. المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع.
- حسن، عبدالكريم (١٩٩٠). المنهج الموضوعي-نظرية و تطبيق. ط١. بيروت. لبنان. المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع.
- حمداني، حميد (٢٠١٤). سحر الموضوع عن النقد الموضوعاتي في الزايرة و الشعر. الطبعة الثانية. مطبعة أنفو.
- حمداوي، جميل (٢٠١٥). المقاربة النقدية الموضوعاتية. الطبعة الأولى: مكتبة المثقف.
- رحمانى، أحمد عثمان (٢٠٠٤). نظريات نقدية و تطبيقاتها. مصر. مكتبة وهبة.
- السراقبي، وليد محمد (٢٠١٩). الالسنية مفهوما، مبانيتها المعرفية و مدارسها. دار المخطوطات العتبية العباسية المقدسة. بيروت. لبنان.
- سرحان، سمير (١٩٩٠). النقد الموضوعاتي. الهيئة المصرية العامة للكتاب. مصر.
- عبدلي، محمد سعيد (٢٠٢٠). المنهج الموضوعاتي في النقد الادبي: اسسه و اجراءاته. الجزائر. دار التنوير.
- عزام، محمد (١٩٩٨). وجوه الماس-البنيات الجذرية في أدب علي عقله عرسان- ط١. من منشورات اتحاد الكتاب العرب.
- كولو، ميشيل (١٩٩٧). النقد الموضوعاتي. ت: غسان السيد. مجلة الاداب الاجنبية، العدد 93، دمشق.
- مجموعة من الكتاب (١٩٩٧). مدخل الى مناهج النقد الادبي. ت: رضوان ظاظا. الكويت. عالم المعرفة.
- و غليسي، يوسف (٢٠٠٧). مناهج النقد الادبي. الطبعة الأولى. الجزائر. جسور للنشر و التوزيع.
- و غليسي، يوسف (٢٠١٧). التحليل الموضوعاتي للخطاب الشعري. المحمدية الجزائر. جسور النشر و التوزيع.

- فهره نك:

- به زماني كوردى:

- سه جادى، به ختيار و مه حمودى، محمه د (٢٠٠٤). فهره نكي شيكارانه ي زارواه ي نه ده بي. چ١. ئاراس. هه وليتر.

- به زماني عه رهبى:

- التونجي، د. محمد (١٩٩٩). المعجم المفصل في الادب. دار الكتب العلمية. ط٢. بيروت. لبنان.
- جمال الدين، ابن منصور ابو الفضل (١٤١٢). لسان العرب. ت. عبدالسلام هارون. چ٨. دار صادر. بيروت.
- حجازي، سمير سعيد (٢٠٠١). قاموس مصطلحات النقد العربي المعاصر. القاهرة. ط١. دار الافاق العربية.
- عبدالنور، جيور (١٩٨٤). المعجم الادبي. بيروت. لبنان. دار العلم الملايين.
- وهبة، مجدي و مهندس، كامل (١٩٨٤). معجم المصطلحات العربية في اللغة و الادب. مكتبة لبنان. ط٢. بيروت.
- وهبة، مجدي (١٩٧٤). معجم مصطلحات الادب. بيروت. مكتبة لبنان.

- نامه ي ماسته ر و دكتورا:

- به زماني كوردى:

- عبدالكريم، دلان عثمان (٢٠١٤). تيمله كورته چيروكى كورديدا سالاني (١٩٩١-٢٠٠٠). نامه ي ماسته ر. زانكوى سليمانى.

- به زماني عه رهبى:

- مرداسي، ايمان (٢٠٢٠). تلقي النقد الموضوعاتي في النقد المغاربي. أطروحة دكتورا. الجزائر. جامعة العربي التبسي.

- گوڤار:

- به زماني كوردى:

- صالح، محسن عارف (٢٠٢٠). گونجان د تيكستى هوزانيدا (دهردى مه) ژ مه م و زينا خانى وهك نمونه. گوڤارى نه كاديماي كوردى. ژماره (٤٦).

- به زماني عه رهبى:

- شرقي، منيرة (٢٠١٩). النقد الموضوعاتي. مجلة الاداب. المجلد (١٩). عدد (١).

The Influence of the Principles and Characteristics of Thematic Criticism for the Identification of Themes in Ismail Hajani's Short Stories

Dereen Kamal Nori

Kurdish Department- College of Languages-University
of Duhok - Duhok - Kurdistan region –Iraq
derinnoori8@gmail.com

Mohsin Arif Salih

Kurdish Department- College of Languages-University
of Duhok - Duhok - Kurdistan region –Iraq
mohsen.salih@uod.ac

Abstract

Thematic criticism is considered one of the modern critical approaches that seeks, through the use of available keys, to uncover the true meaning of a literary text. One of the distinguishing features of this method is its focus on a sequence of experiences to identify a specific unity within the literary work. In doing so, it reveals how the theme is shaped within a particular theoretical framework. Certain thematic criticism theories are linked to the structure of the theme, which may be clearly manifested in the text through a distinct style. For this purpose, statistical repetition and the recurrence of themes are analyzed as a foundation and continuity of a deep internal desire.

The central question in this context is whether we should focus on analyzing these elements that constitute the literary work, and whether we can reach the deeper meaning and purpose of the work through such transformations or by extracting key symbols and terms. Alternatively, thematic criticism may aim at analyzing the shared theme across similar texts.

French critics use the term *thématique* for any analysis that focuses on the pressure of desire within an author's texts, the strong urge to write, or the description of effective elements that align both with reality and imagination. Thematic reading seeks to understand and uncover the sources and objectives within texts, highlighting the central idea and the powerful message carried by the literary work.

Keywords: thematic analysis, theme, subject, short story, content.

أثر مبادئ و خصائص النقد الموضوعاتي في تحديد الموضوعات في القصص القصيرة عند إسماعيل الهاجاني

محسن عارف صالح

كلية اللغات- قسم اللغة الكردية- جامعة دهوك - دهوك -

ههريما كوردستاني - عيراق

mohsen.salih@uod.ac

ديرين كمال نوري

كلية اللغات- قسم اللغة الكردية- جامعة دهوك - دهوك -

ههريما كوردستاني - عيراق

derinnoori8@gmail.com

المخلص

النقد الثيماتكي يُعتبر أحد المناهج النقدية الحديثة التي تسعى من خلال استخدام المفاتيح المتاحة إلى الوصول إلى المعنى الحقيقي للنص. من بين مميزات هذا النوع من النقد أنه يركز على سلسلة من التجارب لتحديد وحدة معينة داخل العمل الأدبي، ومن خلال ذلك يُظهر كيف يتم تشكيل الموضوع ضمن نظرية معينة، حيث أن بعض النظريات في النقد الثيماتكي ترتبط ببنية الموضوع التي قد تتجلى بشكل واضح في النص عبر أسلوب خاص، ولهذا الغرض يتم تحليل التكرار الإحصائي وعودة المواضيع كأساس واستمرارية لرغبة داخلية قوية.

النقطة الأساسية في هذا الإطار هي ما إذا كنا سنركز على تحليل هذه النقاط التي تشكّل العمل الأدبي، وهل سنصل إلى المعنى العميق وهدف العمل الأدبي من خلال هذه التغييرات، أو من خلال استخراج الرموز والكلمات الأساسية، أم أن النقد الثيماتكي يتجه نحو تحليل الموضوع المشترك (الثيمة) داخل النصوص المتشابهة.

النقاد الفرنسيون يستخدمون مصطلح "ثيماتيك" لكل تحليل يركز على ضغوط الرغبة داخل نصوص الكتاب، أو لاستخدام الرغبة القوية في الكتابة، أو لوصف العناصر الفعالة بشكل يتماشى مع الواقع والخيال معاً. القراءة الموضوعاتية تهدف إلى فهم واكتشاف المصادر والأهداف داخل النصوص، وإبراز الفكرة الرئيسية والرسالة القوية التي يحملها العمل الأدبي. اجريه البحث تحت عنوان (أثر مبادئ و خصائص النقد الموضوعاتي في تحديد الموضوعات في القصص القصيرة عند إسماعيل الهاجاني).

الكلمات المفتاحية: التحليل الموضوعاتي، الموضوع، الثيمة، القصة القصيرة، المحتوى.